יעקב ביבער

ביי דער שקיעה פון לעבן

(לידער און פּאָעמעס)

יעקב ביבער

בײַ דער שקיעה פון לעבן

לידער און פּאָעמעס פון אַ געראַטעװעטן ייִד

רעדאַגירט פון
אַלעק סילװער

סענטשורי װילעדזש, פּעמברוק פּיינס,
פלאָרידאַ — 1992

JACOB BIBER

BEI DER SHEKYE FUN LEBN

(AT THE TWILIGHT OF LIFE)

SONGS AND POEMS OF A SURVIVOR

Edited by **Alek Silver**

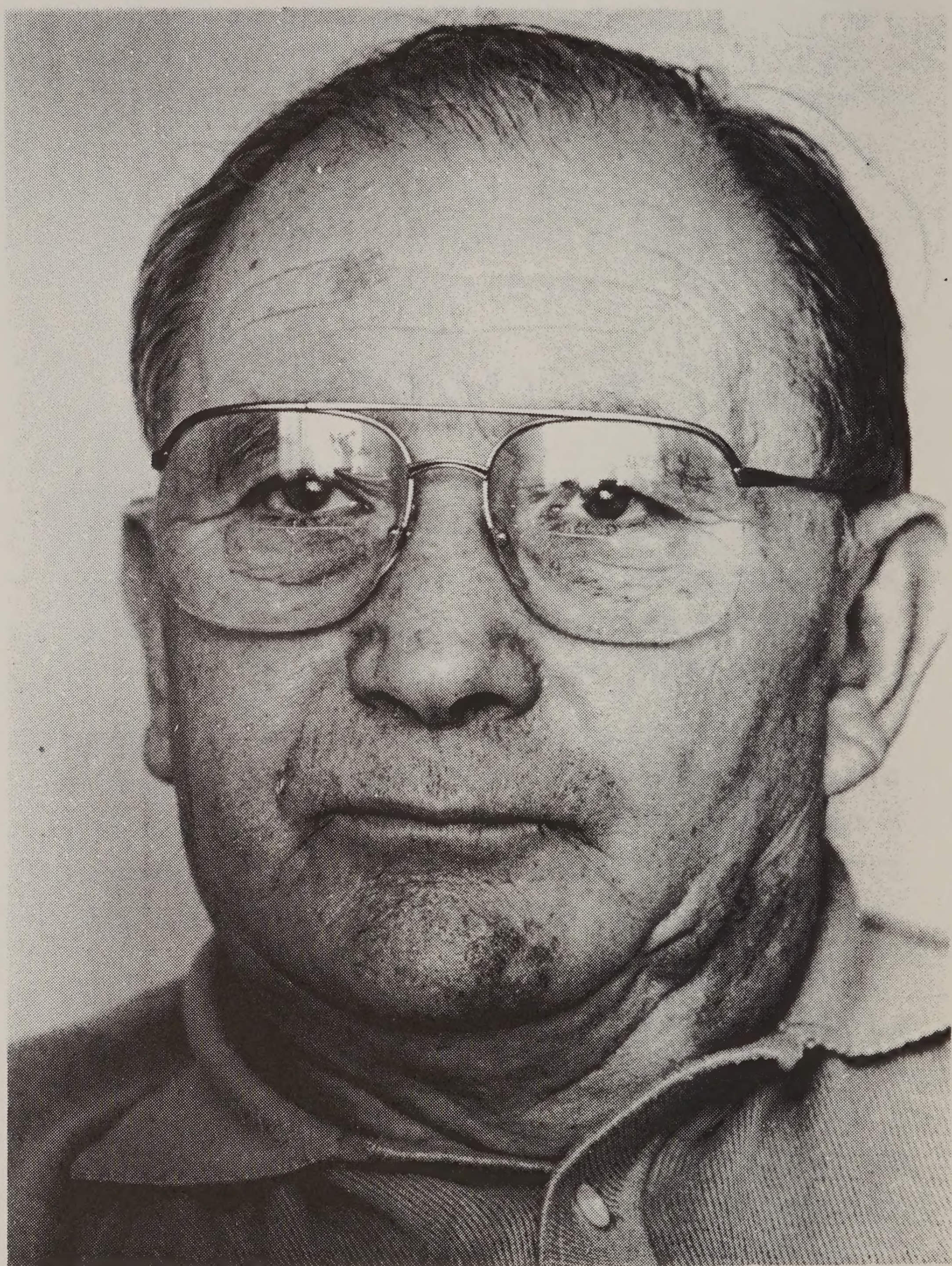
Published in
Century Village, Pembroke Pines,
Florida - 1992

Typeset and Printed by
Adler Graphics
Toronto, Canada, 1992

חוהן, מיין לעבנס
באַגלייטערין פון פריער
יוגנט אָן — אַ מתנה.

פאַר מיין פריינד
מנחם ז. ראָזענזאַפט
מיט כבוד
יעקב ד. ברת
(ו׳ מנחם־אב תשס״א)

יעקב ביבער

אַ ר י י נ פ י ר

האָט דער גורל געוואָלט, אַז מיר זאָלן אויסלעבן אונדזערע עלטערע יאָרן אין דער וואַרעמער פלאָרידע צווישן עַמך. דאָס האָט אונדז געגעבן די מעגלעכקייט ווייטער אָנצוגיין מיט אונדזערע טעטיקייטן אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. ספּעציעל אַרבעטן מיר לטובת מדינת ישׂראל, וועלכע איז אונדז זייער ליב.

ווען מיר האַלטן שוין ביי דער שקיעה פון לעבן, און כָּל זְמַן דער שׂכל דינט נאָך, ווילט זיך זייער איבערלאָזן פאַר די צוקונפטיקע דורות אַ כְּתַב־יַד, וואָס ברענגט אַרויס די געפילן אין האַרצן, וואָס עס פאַרמאָגט אַ יידיש פאָרפאָלק, וועלכע האָבן אַ סַך דורכגעמאַכט אין זייער לעבן, איבערהויפּט דעם שרעקלעכן חורבן פון אונדזער פאָלק.

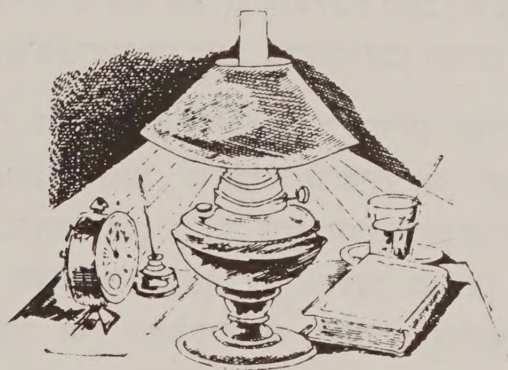
ווען די געדאַנקען לויפן אויף צוריק, שווימען אַרויף זכרונות פון אָפּגעלאָפענע טעג, וואָכן, חדשים און יאָרן. זיי שליסן איין תקופות פון טרויער און פרייד, פון חורבן און אויפלעב, פון שווערער אַרבעט און דערגרייכונגען. עס זיינען געווען צייטן פון שווערן פאָלקישן צַעַר און פאָלקישער שׂמחה; צייטן פון פערזענלעכע וואָגלענישן און פערזענלעכן נחת. איבערלעבונגען, פאַרלוסטן, זכרונות, האָפענונגען און דערגרייכונגען האָבן זיך צוזאַמענגעמישט און לאַנגזאַם האָבן זיך פון דעם פלאָנטער אָנגעהויבן באַווייזן קלאָרע בילדער, וועלכע איך האָב זיך באַמיט איבערצוגעבן מיט מיין פעדער אויף די אָפּגעדרוקטע בלעטער, וואָס דער לייענער האָט איצט פאַר זיך.

די לידער און פּאָעמעס אין דעם בוך זיינען איינגעטיילט אין אָפּטיילונגען און באַווייזן אונדזער בליק אויף די טעמעס, וועלכע זיינען אַזוי נאָענט צו אונדזערע הערצער: דער חורבן און די יאָרן נאָכן חורבן; יידיש; מדינת ישׂראל; די נאַטור און נאָך ענלעכע פאַר אונדז נאָענטע טעמעס. אַ טייל לידער זיינען געשריבן געוואָרן מיט פיל יאָרן צוריק. אַ טייל לידער אין די לעצטע יאָרן. אַ טייל זיינען אויך שוין געווען געדרוקט אין פאַרשיידענע יידישע צייטשריפטן. אָבער אַלע צוזאַמען שטעלן פאָר מיט זיך אַ קאַליידאָסקאָפּ פון מיינונגען און געפילן, וואָס האָבן אונדז באַגלייט במשך אונדזער לעבן.

מיר האָפן, אַז דער לייענער וועט מיט הנאה אויפנעמען דעם ביישטייער צו דער יידישער ליטעראַטור, פון על־פּי־נס געראַטעטע פון נאַצישן גיהנום.

ספּעציעל ווילן מיר דאָס איבערלאָזן כמו אַ צוואה פאַר אונדזערע קינדער און אייניקלעך. ס׳איז אונדזער האָפענונג, אַז זיי וועלן זיך צוהערן צו אונדזער געבעט פאַר אָנהאַלטן יידיש, שטיצן מדינת ישראל, העלפן אַנדערע און פאַרשפּרייטן ליבע איבער דער וועלט.

—י. ב.

ביאָגראַפיע פונעם מחבר

יעקב ביבער איז געבוירן געוואָרן דעם 15־טן מאַרץ, 1915, אין דעם שטעטל מאַציעוו, וואָלינער געגנט. די גרעסטע שטאָט נישט ווייט איז קאָוועל. ער איז געווען דער יינגסטער פון דריי ברידער. זיינע פרומע עלטערן האָבן שווער געהאָרעוועט אויף פרנסה. דער טאַטע איז געווען אַ הענדלער פון בהמות, תבואה, פרוכט פון סעדער און דאָס גלייכן. אָבער קיין גרויסער פאַרדינער איז ער נישט געווען. די מאַמע האָט אַרויסגעהאָלפן מיט אַ קליין קרעמל אין שטוב.

טראָץ דעם, וואָס דער פאָטער איז געווען אַ פרומער, האָט ער געוואָלט, אַז זיינע זין זאָלן אויך באַקומען אַ ברייטע, ליבעראַלע דערציִונג. ביז צוועלף יאָר האָט יעקב געלערנט אין חדר. דערנאָך איז ער איבערגעגאַנגען אין אַ ,,תרבות״־שולע, וווּ חוץ העברעיִש האָט ער אויך געלערנט אַנדערע וועלטלעכע לימודים. שפּעטער האָט ער, צוזאַמען מיט נאָך דריי חברים, געלערנט עברית ביי אַ פּריוואַטן לערער.

שוין פון דער פריעסטער יוגנט האָט יעקב ליב געהאַט צו לייענען אין זיינע פרייע שָעהען. ער האָט פשוט ,,געשלונגען״ אַלץ, וואָס ער האָט באַקומען אין זיינע הענט. ער האָט אויך גאַנץ פרי אָנגעהויבן ,,זינדיקן״ מיט שרייבן לידער — אין אָנהויב אויף העברעיִש און שפּעטער אויף יידיש.

אַלט זייענדיק פערצן יאָר איז ער געוואָרן אַ מיטגליד אין דער אָנפירערשאַפט פון אַ חלוצישער יוגנט־אָרגאַניזאַציע. צוזאַמען מיט

נאָך צוויי חברים האָבן זיי אַרויסגעגעבן אַ לאָקאַלע וואָכנצייטונג פאַר דער יוגנט — געדרוקט/געשריבן מיט דער הילף פון אַן עקטאָגראַף.

אין זעלבן עלטער האָט יעקב פאַרלוירן זיין מאַמע, וועלכע איז יונגערהייט אַוועק פון דער וועלט. דאָס האָט שטאַרק צעטרייסלט דעם יונגן יעקב. נאָך מער ווען דער מיטלסטער ברודער, וועלוול, האָט פאַרלאָזט די היים און אַוועק קיין אַרגענטינע צו זוכן אַ בעסערן מאָרגן. טראָץ זיינע יונגע יאָרן האָט יעקב געמוזט אַרויסהעלפן דעם טאַטן צו קענען אויסהאַלטן די פאַמיליע. ער איז געגאַנגען איבער די דערפער און איינגעקויפט ביי די פויערים זייערע פראָדוקטן, וועלכע ער האָט שפּעטער פאַרקויפט אין שטעטל צו יידישע באַלעבאָסטעס. די אַרבעט איז געווען אַ שווערע. אין די זומערדיקע היצן אָדער אין די ווינטערדיקע קעלטן האָט יעקב געמוזט גיין אין די פריע שָעהען איבער די דערפער און ברענגען פרישע פראָדוקטן אין שטעטל, כדי צו מאַכן גרינגער פאַרן פאָטער.

אָבער דאָס האָט נישט פאַרמינערט יעקבס ענטוזיאַזם צום לעבן און זיינע טעטיקייטן אויפן געזעלשאַפטלעכן געביט. שוין צו זעכצן יאָר האָט ער געהאָלפן גרינדן אַ ,,פועלי־ציון״ יוגנט אָרגאַניזאַציע אין מאַציעוו. ער איז אויך געווען אַקטיוו אין אַ דראַמקרייז און שפּעטער געוואָרן זיין פאָרזיצער.

אין מאַרץ, 1939, האָט יעקב חתונה מיט חוה טשערניאַק, אַ יוגנט־חברטע פון דער זעלבער אָרגאַניזאַציע און דראַמקרייז. אויך נאָך דער חתונה זיינעןביידע געווען אַקטיוו אין די דאָזיקע גרופּן. זעקס חדשים נאָך זייער חתונה, אין 1939, האָבן די סאָוועטן אָקופּירט דעם ראַיאָן. יעקב איז געוואָרן אַן אָנגעשטעלטער אין תבואה שפּייכלערס. אָבער זייערע טעטיקייטן אין דראַמקרייז זיינען ווייטער אָנגעגאַנגען. כמעט יעדן חודש איז אויפגעפירט געוואָרן אַ פּיעסע אין יידיש. דער דראַמקרייז האָט באַוויזן צו באַקומען די אויסצייכענונג אַלס דער בעסטער דראַמאַטישער אַנסאַמבל אינעם ראַיאָן, וואָס איז אים צוגעטיילט געוואָרן פון דער סאָוועטישער טעאַטער פירערשאַפט פאַר דער געגנט.

מיט דער צייט האָט חוה געבוירן צוויי קינדער: אין 1940 — אַ יינגעלע, וואָס זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן שלום; אין 1942 — אַ

מיידעלע מיטן נאָמען שרה. אָבער דאָס נאָרמאַלע לעבן איז איבערגעהאַקט געוואָרן, ווען די נאַצישע אַרמיי איז באַפאַלן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד, דעם 21־טן יוני, 1941. זייענדיק אָפּגעטיילט בלויז אַרום 40 קילאָמעטער פון דער גרענעץ (ביים טייך בוג), האָבן די דייטשן דערגרייכט דאָס שטעטל מאַציעוו שוין אויפן צווייטן טאָג נאָכן אָנגריף. עס האָבן זיך גלייך אָנגעהויבן די יידישע צרות. אין אויגוסט, 1942, האָבן די דייטשע אָקופּאַנטן דערקלערט מאַציעוו אַלס ,,יודען־ריין״.

יעקב מיט זיין פרוי חוה און זייער זונעלע שלום זיינען אַנטלאָפן אין די וועלדער. זייערע נאָענטע משפחות זיינען אומגעקומען דורך פאַרשיידענע מיתות משונות. זייער קליין עופעלע, שׂרהלע, האָבן זיי איבערגעלאָזט ביי אַ באַקאַנטער פויערים־פאַמיליע. ווי זיי האָבן זיך שפּעטער דערוווּסט, איז שׂרהלע, דורך אַ מסירה, אַריינגעפאַלן אין די הענט פון אוקראַינישע מיליציאָנערן, וועלכע האָבן זי דערמאָרדעט.

די ביבערס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין וואַלד מיט נאָך זיבן יידן. דאָרט זיינען זיי באַפאַלן געוואָרן פון אוקראַינישע מיליציאָנערן און ביים אַנטלויפן זיינען דריי פּערזאָנען דערשאָסן געוואָרן — אַ מאַן, אַ זעכצן־יאָריק מיידל און זייער זון שלום. זיי האָבן זיך נאָך דעם געוואַלגערט פון איין באַהעלטעניש צום צווייטן — ,,ווי געטאָגט, נישט גענעכטיקט״. צום סוף זיך דערשלאָגן צו אַן אָפּטיילונג פון סאָוועטישע פּאַרטיזאַנער, וועלכע האָבן זיך אַרויסגעוויזן אַלס גרויסע שׂונאי־ישׂראל. פון פיר יידן — געוועזן נאָך אַן איינוווינער פון מאַציעוו — האָבן זיי צוויי דערשאָסן. די ביבערס איז געלונגען צו אַנטלויפן מיטן לעבן נאָר צוליב דעם, וואָס דער באַשטימטער אויס־צופירן די עקזעקוציע איבער זיי, האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ ייד פאַרשטעלט אין אַ רוסישן מונדיר. ער האָט עטלעכע מאָל אויסגעשאָסן אין דער לופטן און זיי געהייסן אַנטלויפן.

* * *

אין 1944 האָט זיך די מלחמה געענדיקט אין דער וואָלינער געגנט. די עטלעכע ביים לעבן געבליבענע יידן פון מאַציעוו זיינען

געקומען צוריק אין שטעטל, ווו זיי האָבן געטראָפֿן דעם גרויסן חורבן. פֿון פֿאַרשיידענע קוואַלן האָבן זיי זיך דערוווּסט וועגן דעם גורל פֿון די יידן אין שטעטל, ווי אויך פֿון דער אַרומיקער געגנט. יעקב און חוה האָבן געוואָלט באַנייען דאָ זייער לעבן. זיי זיינען געווען אין אַ גרופּע פֿון צען יידן — פֿינף געראַטעוועטע אין דער געגנט און פֿינף, וואָס האָבן איבערגעלעבט די מלחמה אין רוסלאַנד. די לאָקאַלע אוקראַינישע מערדערס, דערמוטיקטע פֿון סטאַלינס אַמנעסטיע, האָבן אָבער געוואָלט פֿאַרענדיקן זייער אַרבעט אין דער אויסראָטונג פֿון דער יידישער באַפֿעלקערונג אין דער געגנט. דערשראָקענע איז די יידישע גרופּע אין דער שנעל אַנטלאָפֿן קיין פּוילן און פֿון דאָרט, מיט דער הילף פֿון דער בריחה, אַוועק קיין מערב־דייטשלאַנד, אויפֿן וועג קיין ארץ־ישראל. ווען די ענגלישע מאַכט האָט פֿאַרמאַכט די טויערן פֿון ארץ ישׂראל פֿאַר יידישער עליה, זיינען די על־פּי־נס געראַטעטע יידן דערווייל איינקוואַרטירט געוואָרן אין לאַגערן אין דייטשלאַנד.

אין מיטן 1945 קומען יעקב און חוה אָן קיין פֿערענוואַלד, אַ די.פּי.־לאַגער אין מערב־דייטשלאַנד. יעקב וואַרפֿט זיך באַלד אַריין אין געזעלשאַפֿטלעכע טעטיקייטן. שוין ביים סוף פֿון יולי דעם יאָר, ווערט אויף זיין איניציאַטיוו אויפֿגעפֿירט די ערשטע יידישע פֿאָרשטעלונג אויף דער מיט בלוט דורכגעווייקטער דייטשער ערד. יעקב פֿירט אָן מיטן קרייז און שרייבט די מערסטע מאַטעריאַלן. ער גרינדעט אויך אין פֿערענוואַלד אַ תרבות־שולע פֿאַר קינדער, ווי אויך אָוונט־קורסן אין העברעיש פֿאַר דערוואַקסענע, זיי צוצוגרייטן פֿאַר עליה.

אין אָקטאָבער, 1945, האָט חוה געבוירן אַ יינגעלע — דער בכור פֿון די שארית הפּליטה קינדער אין דייטשלאַנד — וועמען זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן חיים, אַן אויסדרוק פֿון אַ ניי יידיש לעבן. מיט דער צייט האָבן זיך געגרינדעט שולן אין אַנדערע לאַגערן און דאָס שול־וועזן האָט זיך פֿאַרצווייגט ביז אַרום זעכציק שולעס. יעקב האָט געאַרבעט לאַנגע שָעהען. קיין יידישע אָדער העברעישע ביכער זיינען נישט געווען אין דער פֿאַרשאָלטענער דייטשלאַנד; אויך נישט קיין פּראָפֿעסיאָנעלע עברית־לערער. יעקב האָט צוגעגרייט לימוד־מאַטעריאַלן פֿאַר די שולן, ווי אויך אַלגעמיינע קולטור־מאַטעריאַלן.

ער איז אויך געווען פאַרנומען אין דער אָנפירערשאַפט פונעם לאַגער, פונעם קולטור־אַמט, אַלס העברעיש־לערער. פאַרן אַוועקפאָרן פון דייטשלאַנד איז ער געוואָרן דער יושב־ראש פונעם העברעישן לערער־פאַרבאַנד אין בייערן, מערב־דייטשלאַנד.

יעקבס ברודער, וועלוול, פון אַרגענטינע, האָט מיט גרויס פרייד אויפגענומען די גוטע בשורה פון יעקבס און חוהס איבערלעבן דעם חורבן. ער האָט אַראַנזשירט זיי צו ברענגען אין די פאַראייניקטע שטאַטן, ווו די ביבערס האָבן עמיגרירט אין יאָר 1947. עס האָט גענומען נאָך פינף יאָר ביז די ברידער האָבן זיך געטראָפן אין אַמעריקע. פאַרשטייט זיך, אַז די שׂמחה איז געווען אֵין־לְשַׁעַר.

יעקב און חוה באַזעצן זיך אין קאָנעקטיקוט און ווערן ערד־אַרבעטער (פאַרמערס). דאָרט האָבן זיי געוווינט 38 יאָר. די פאַמיליע האָט זיך פאַרגרעסערט אין אַמעריקע מיט נאָך צוויי זין. טראָץ דער שווערער אַרבעט האָבן יעקב און חוה נישט אויפגעהערט צו זיין אַקטיוו אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. זיי זיינען געווען טעטיק אין פאַרשיידענע אָרגאַניזאַציעס און יעקב האָט פאָרגעזעצט זיין שרייבן. ער האָט שוין אַרויסגעגעבן דריי ביכער אין ענגליש, וועגן זייערע אייגענע איבערלעבונגען און פון אַנדערע געראַטעוועטע פונעם חורבן. די ביכער הייסן: „סורוויוואָרס" (די ניצול־געוואָרענע); „ריזען פראָם דהי אַשעס" (אויפגעגאַנגען פון די אַשן); און „עגאָני ענד טרייאומף" (יסורים און נצחון). די ענגלישע ביכער זיינען זייער גוט אויפגענומען געוואָרן פון די לייענער און יעקב האָט באַקומען גוטע אָפּרופן פון באַקאַנטע פערזענלעכקייטן. אין דער זעלבער צייט האָט ער צוגעגרייט דאָס ביכל יידישע לידער און פּאָעמעס, וואָס דער לייענער האַלט איצט אין זיין/איר האַנט.

יעקב און חוה האָבן זיך שוין צוריקגעצויגן פון דער אַרבעט („ריטאַיערט"). די קינדער זיינען פאַרהייראַט און טאַטע־מאַמע זיינען געבענטשט געוואָרן מיט פינף אייניקלעך, קיין עין־הרע. די ביבערס האָבן זיך באַזעצט אין פלאָרידע, ווו זיי זיינען נאָך אַלץ זייער טעטיק אינעם געזעלשאַפטלעכן לעבן, דערהויפּט מיט אַקטיוויטעטן לטובת מדינת ישׂראל, וואָס זיי האָבן שוין באַזוכט פיל מאָל. יעקב האָט זיך אויך געשטעלט אַ מיסיע אין לעבן: צו באַקענען דעם יונגן

דור מיט דער שואה פון 1939־1945. צו דעם צוועק האַלט ער לעקציעס און דיסקוסיעס אין שולן און אוניווערסיטעטן, וווּ ער איז זייער דערפאָלגרייך.

איבער אַלעם, פונקט ווי אין די יונגע יאָרן, לאָזט יעקב נישט אַרויס די פען (אָדער שרייב־מאַשינקע) פון זיינע הענט.

— אַ. ס.

ביי דער שקיעה

(פּאָעמע)

(פֿאַר מיינע קינדער און אייניקלעך)

ווי די שקיעה, וואָס הענגט איבערן וואַלד,
וואָס ווערט טונקעלער מיט יעדער רגע,
רוקט זיך אָן מיין לעבנס שקיעה באַלד
און פֿאַרשטעלט מיט נעפּל מיינע וועגן.

באַלד וועט פֿאַרזינקען אין טיפֿן שוואַרץ,
אַ טרויעריק לעבן — ווייניק געלאַכט.
דאָך אַזוי לאַנג ווי ס׳קלאַפּט דאָס האַרץ,
ווילט זיך, אַז וואַרטן זאָל נאָך די נאַכט.

נאָר שקיעה יאָגט זיך, ווי רעדער אויף אַקסן,
נידעריק פֿאַלט די זון, טונקל ווערט די וועלט.
די שקיעה קומט — מיין ציל ווערט צעוואַקסן:
צו זאָגן די קינדער, וואָס כ׳האָב נאָך פֿאַרפֿעלט.

ס׳ווילט זיך האָבן צייט, איידער די יאָרן יאָגן,
איידער ס׳קומט אָן די נאַכט, די לאַנגע.
די קִינדער דאַרפֿן אונדזער ווייי נישט טראָגן,
נאָר זאָלן זיי וויסן אונדזערע פֿאַרלאַנגען:

געקומען קיין פֿלאָרידע מיט אַנדערע צוזאַמען,
„ריטייערטע" פֿון גרויסן רַעש און רויש.
די קעלט האָט גענומען אונדזער גאַנג פֿאַרצאַמען,
האָבן מיר דאָס אַלץ אויף וואַרעמקייט פֿאַרטוישט.

מיר האָבן דאָס פֿאַרמעגן — מאַטעריעלע זאַכן —
צווישן זיי שוין לאַנג יושרדיק צעטיילט.
נאָר מיט דער שקיעה פֿראַגעס דִערוואַכן:
צי האָבן מיר דען זיי אַלץ שוין דערציילט?

ווייסן זיי פאַרוואָס עס באַגלייט אונדז טרויער?
ווייסן זיי דעם פּיין, אונדזער דורות־לאַנגע מורא?
געיאָגט פון לאַנד צו לאַנד, דורך טיר און טויער,
נאָר פאַר דער זינד, וואָס מיר היטן אָפּ די תורה.

זיי דאַרפן וויסן און פאַרזאָגן עס אויף שפּעטער,
אַז יושר האָבן יידן דורך פייער געטראָגן,
ווי טויבן, וואָס טראָגן פון שלום די בלעטער;
פאַר דעם האָט מען אונדז געהאַסט, געשלאָגן!

טייכן מיט בלוט האָבן יידן פאַרגאָסן,
פאַר לערנען דעם מענטש אַ צווייטן נישט צו טויטן.
אונדזער מאָראַל האָט די מערדער פאַרדראָסן,
דערפאַר אונדז פאַרצוימט מיט שטעכיקע פּלויטן.

מ׳האָט יידן געשאָחטן, געהאָנגען, געברענט;
די יונגע, די אַלטע, מאַן, פרוי און קינד.
איבער **זעקס מיליאָן** אויף איינמאָל פאַרלענדט, —
געווען בני ישראל — דאָס איז אונדזער זינד.

אייערע טאַטע־מאַמע (היינט אויך זיידע־באָבע),
זיינען קוים לעבעדיקע פון חורבן אַרויס.
אונדזער גאַנצע משפחה געוואָרן באַגראָבן —
פון די זקנים ביז קינדערלעך אין שויס.

די גאַנצע משפחה און אַלע דאָרטן,
זיינען ווילע מענטשן געווען און ערלעך,
ווי צאַרטע בלומען אין אַ דערנערדיקן גאָרטן,
געלעבט אַ לעבן האָרעפּאַשנע און שווערלעך.

זיך נישט געריכט צו ווערן אויסגעראָטן
דורך האַרצלאָזע מערדער מיט גרויזאַמער מאַכט,
וועלכע האָבן יידן פאַרפייניקט, צעטראָטן;
ס׳האָבן די דייטשן אונדזער סוף פאַרטראַכט!

ווען פריי־וועלט צעשלאָגן האָט דאָס געשפּענסט
און אַ הייפעלע יידן פון אומקום באַפרייט,
האָט צו מיר אַ רוס געזאָגט: „ווייל דו קענסט,
דו נעם נקמה, ס׳איז געקומען די צייט!״

מיין ענטפער: „נקמה איז נישט אונדזער צוועק,
נישט אויף נקמה איז געבויט אונדזער וועלט;
מענטשלעכקייט איז אונדזער גראָדער וועג,
אויף מענטשלעכקייט איז אונדזער לעבן געשטעלט.״

איז ווען עס ווערט טונקל, דאָס טאָג ליכט צאַנקט,
צערטל איך מיינע ביכער, מיין יידישע ירושה.
מיר דוכט זיך: כ׳הער פון זיי אַ געזאַנג,
די פיר קאַנטיקע אותיות — הוילע קדושה.

וויל איך, אַז איר, קינדער, זאָלט האַלטן הערלעך
אונדזער יידישע ירושה און זי אָפּהיטן.
איך ווייס: יידיש היטן איז היינט שווערלעך,
ס׳איז שווער צו לעבן מיט יידישע זיטן.

דאָך גלויב איך, ס׳וועלן קומען נאָך צייטן,
ווען יידיש וועט איבערקומען די שווערד
און ס׳וועלן פעלקער פון אַלע פיר זייטן,
מיט יידן לעבן בשלום אויף דער ערד.

ווען איך מאַך די אויגן צו ביי שקיעה,
זע איך אין דמיון דעם נביא ביים זייט,
מיט מלאך־פליגל זע איך אים פליען,
ער ווינקט צו מיר, כ׳פאַרשטיי דעם באַטייט:

„אַ וואָלף מיט אַ שעפּס וועלן נאָך הויזן,
אונדזער האָפענונג, אַז קומען וועט די צייט,
ס׳וועט נאָך די וועלט איר ליבשאַפט באַווייזן;
גלויבן איר מוזט, כאָטש ס׳איז נאָך זייער ווייט. . .״

ווייל איך, קינדער, איר זאָלט מיט כּבֿוד טראָגן
ביז צום סוף פֿון דורות אייער יידישע ירושה.
און וואָס געפֿירט האָט מענדעלע אויף זיין וואָגן,
זאָלט איר היטן מיט אָפּשיי און קדושה.

לערנט יידיש פֿון די שרייבער די גרויסע:
שלום־עליכם, אַנסקי, פּרץ, אָפּאַטאָשו.
פֿון זיי יידיש טרינקט אַ פֿולע כּוסה,
ס׳זאָל דער „פּריפּעטשיק״ נישט ווערן אויסגעלאָשן.

מיר האָבן גרויסע שאָפֿער געהאַט אָן אַ צאָל,
כאָטש יידיש לעבן געוועזן ביטער ווי גאַל.
אונדזער גייסט איז שטאַרקער נאָך פֿון שטאָל,
אונדזער שאַפֿונג־המשך — אַן אייביקער קוואַל.

איך האָב דערמאָנט דאָ נעמען נאָר אַ פּאָר,
ווי פֿאַר אַ הונגעריקן דער ערשטער ביס פֿון מוצא.
נאָר איך וויל פֿאַר אייך דאָ מאַכן קלאָר,
אַז יידיש איז שטענדיק אַ טייערער אוצר.

אַזוי ווי יידיש, כ׳האָב העברעיש אויך גערן,
איך וואָלט פֿאַר ישׂראל מיין האַרץ אַוועקגעגעבן.
בעט איך אייך, קינדער, איר זאָלט מיך הערן, —
צו שטאַרקן ישׂראל זאָל אויך זיין אייער שטרעבן.

נאָך פֿאַרן לעצטן חורבן האָט אָנגעהויבן שפּראָצן
אַ קליינינקע, אייגענע יידישע לאַנד;
„אַן אייגענע הייזקע איידער פּרעמדע פּאַלאַצן״,
געזאָגט האָבן יידן אינעם היטלערישן בראַנד.

שטאַרקן זיך די יידן אינעם קליינעם לאַנד,
כאָטש לעבן אויף שטענדיקער וואַך איז ביטער.
נאָר מעכטיק דאָרט איז דער יידישער באַשטאַנד,
אויף אונדזערע שונאים וואַרפֿט דאָס אָן אַ ציטער!

גלויב איך, אַז קיין חורבן וועט שוין מער נישט קומען,
אַזוי לאַנג ווי ישראל איז פאַר יידן אַ דאַך.
פון אייגענעם לאַנד זיי באַוואַכן די אַרומען,
פאַר יעדער סכּנה איז ישראל אויף דער וואַך.

העלפט זשע ישראל מיט וואָס נאָר איר קאָנט,
אַ מעכטיק ישראל זאָל זיין אייער ווילן.
אַז איר וועט אויספילן, וואָס כ׳האָב דערמאָנט,
וועל איך רויִק גיין צום קבר, דעם שטילן.

און איך גלויב אויך, אַז אַ לעבן נאָכן טויט,
איז אַן אַנדער לעבן דאָ אויף דער וועלט.
אַזוי ווערן לעבנס פון דור צו דור געבויט,
ווען אַ לעבן ווערט פאַרלאָשן, אַ נייער לעבן קוועלט.

טראָגט זשע קינדער שטאָלץ דאָס ליכט פון עם הספר,
טראָגט הויך ווי אַ פאָן ליבשאַפט און יושר.
זייט יידיש מיטן גאַנצן אייפער,
איר זאָלט יידישע עטיק קיינמאָל פאַרטווישן.

מיט דעם וועט מיין שקיעה ווערן לייכטער,
ווי אַ פעדער לייכט, מיין גאַנג אויפן לעצטן וועג.
און אַז מיין ווונטש וועט זיין אַ דערגרייכטער,
האָט מיין לעבן דאָ דאָך געהאַט אַ צוועק.

לייכטער וועל איך גיין צום שוואַרצן היכל,
כאָטש איך טראָג מיט זיך טרויעריקע פעק,
מיין לעצטער אָטעם וועט אויסגיין מיט אַ שמייכל,
מיט שקיעה רויִקייט כ׳וועל אין אייביקייט אַוועק. . .

אונדזער גרויסער חורבן. . .

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
זיי האָבן געגלויבט אין רחמנות, פאַרגעבן.
פאַרוואָס האָסטו געלאָזט זיי גרויזאַם פאַרסמען?
אַזוי פיינלעך פאַרענדיקט זייער לעבן?

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
זיי האָבן מיט תפילה און פאַסטן דיר געדינט.
פאַרוואָס זיי געפייניקט מיט אייזערנע קאַמען?
פאַר וואָסערע, וועלכע זינד?

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
אומגעבראַכטע אויף פיינלעכער עֲקֵדָה.
אויסגעראָטן זיי מיט די קינדער צוזאַמען
און אויך די אייניקלעך מיט באָבע־זיידע.

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
אין זייער נויט פאַרוואָס האָסטו זיך באַהאַלטן?
ווען גאַנצע קהילות געברענט אין די פלאַמען,
פאַרוואָס האָסטו די ערד נישט געשפּאָלטן?

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
זיי האָבן דיינע מצוות ערלעך געהיטן.
פאַרוואָס זיי געהאַלטן אונטער שטעכיקע צאַמען
און מיט צאָרן זייערע לעבנס פאַרשניטן?

אָ, גאָט פון מיינע פרומע טאַטע־מאַמע,
ווען מען האָט דיין יידיש פאָלק דערשאָסן,
פאַרוואָס האָסטו נישט אויפגעהויבן די יַמען
און די זינדיקע ערד מיט אַ מבול פאַרגאָסן?

איך בין מיט זיי

איך בין אומעטום מיט זיי,
מיט יעדן יידישן מאַרטירער.
זייער פּיין, אַנגסט און ווײַ
שטעכן מײַן מוח, מײַנע געהירן.

אומגעריכט געקומען טויט און סוף,
ווי אַ וויכער ווינט אין שטורעם!
גענאַרט אונדז האָבן זיי מיט בלאָף,
אונדזער טויט אַזוי אַרום געפּורעמט.

צוויפגעפּרעסטע עדות צוזאַמען,
געאָטעמט האָבן גאַזיקן טויט!
שלינג איך גאַזיקע פלאַמען
מיט יעדן ביסן פון מײַן ברויט.

פון מאַמעס קליינע קינדער געריסן,
האָבן מערדער מיט בלוטיקע הענט.
געפּייניקט זיי, געשטיקט און צעריסן,
אויך לעבעדיקע האָבן זיי פאַרברענט.

געזען כ׳האָב די אויסגעליידיקטע שטיבער,
געקלאַפּט מײַן קאָפּ כ׳האָב אין יעדער וואַנט.
טראָגט מײַן קאָפּ איצט אַ הויכן פיבער,
און אייביק אין מײַן האַרצן נעסט אַ בראַנד.

און כ׳ליג מיט זיי אין יעדן קבר,
מיט זיי דערשטיקט, מיט זיי דערשאָסן;
געווייקט אין פּײַן איז מײַן יעדער אבר,
מײַן בלוט מיט זייערס צוזאַמען פאַרגאָסן.

מײַנע שׂמחות אָנגעפילט מיט טרויער,
אין יעדן פייער זע איך קדושים פאַרברענט.
אַ פראַגע אין מײַן קאָפּ שטענדיק בוויערט:
ווי האָט אַ וועלט דאָס דערלאָזן געקענט?. . .

מיין שטעטל מאַציעוו

(פּאָעמע)

מאַציעוו, מיין היים, וואָס כ׳האָב פאַרלוירן,
איז צו מיר, ווי געוועזן, אין חלום געקומען.
די הילצערנע הייזער, די נידעריקע מויערן,
און די יידן, די פרייע און די פרומע.

יאַרידן, קראָמען, לאָקאַלן — אין חלום —
אַזוי ווי געוועזן, מיט זון און מיט שאָטן.
אין די שטיבלעך הויך זאָגן יידן תהילים,
די יידן, וואָס געלעבט מיט גאָטס צען געבאָטן.

אָט זע איך „פאַרשמייעט״ אַלע באַקאַנטע,
און באַקאַנט געווען זיינען אַלע אין מאַציעוו,
די בעל־עגלות און די יידן באַהאַנטע,
דער קרעמער, שוסטער, שניידער און קצב.

די יונגע חלוצים אין די ענגע לאָקאַלן,
ווי אויך די הענדלער אויף גרויסע יאַרידן;
אפילו די לערנער פון תַלמודישע קוואַלן,
מישן זיך אויס מיט די פּראָסטע יידן.

מיט אַלץ ווערט געהאַנדלט, גאָרנישט גייט הפקר,
די פויערים צופרידן, געזונטע און זאַטע.
ס׳קויפט אָן די בהמות, בערל לעשניפקער,
און די „גייערס״ מיט קליאָטשעס און שמאַטעס.

דער פויער פאַרלירט נישט דעם מינדסטן פאָדעם,
אפילו האָר פון חזירים און פערדישע עקן;
ס׳האָט דער פויער פון גאָרנישט קיין שאָדן,
ס׳קויפט אַלץ דער „גייער״, מיט טאָרבע און שטעקן.

אויך זע איך די קוזניעס ביים גרויסן „טאַנדייט״,
און דעם קאָוואַל מנשה, אַ ייד גאָר אַ וווּנדער.
אַ שטאַרקער ייד איז ער, הויך און ברייט,
האָרעוועט כסדר אין זיין שוואַרצן „מונדיר״.

עס ברענגען פּריצים זייערע פערד,
פּאַר נייע פּאָטקעוועס (פערדישע שיך).
וויל פערד נאָר האַלטן דעם פוס אויף דער ערד,
נאָר מנשה איז שטאַרקער פון פערד און איז גיך. . .

ווערט פערדישער פוס אין זיין האַנט געקלאַמערט,
די קלאָען מיט דער צווייטער פאַרגלייכט.
דערנאָך ווערט דער „שוך״ מיט נעגל פאַרהאַמערט,
און ס׳שמייכלט מנשה, ווי דאָס זאָל זיין לייכט. . .

און ס׳שעצט אויך דער פּריץ „מאָשקען״ זיין פריינד,
ווען נאָר אין שטעטל, איז ער „מאָשקעס״ גאַסט.
„מאָשקען״ האָט ער גערן, די אַנדערע פיינט, —
„די אַנדערע יידן — אַ צרה, אַ לאַסט!״

ס׳שאַפן אַלץ יידן מיט אַרבעט, מיט ווילן,
ווערט שעפע דער מאָדערנסטער מילנער.
מאָטאָרן, נישט ווינט, דרייען די מילן,
דאַרף מען נישט וואַרטן, מען מאָלט ווען מ׳וויל נאָר.

קומען די פויערים פון נאָענט און ווייט,
מיט תבואה אָנגעלאָדענע פורן.
צופרידענע, מען פאַרלירט נישט קיין צייט,
שעהען און טעג קאָן מען דאָ שפּאָרן.

צופרידן גאָר מיט יידישן אויפטו,
זיי שמייכלען צום ייד מיט חניפה.
ס׳איז טייער דעם פויער יעדע שעה,
„מאָלאָדיעץ״ — שעפען זיי רופן. . .

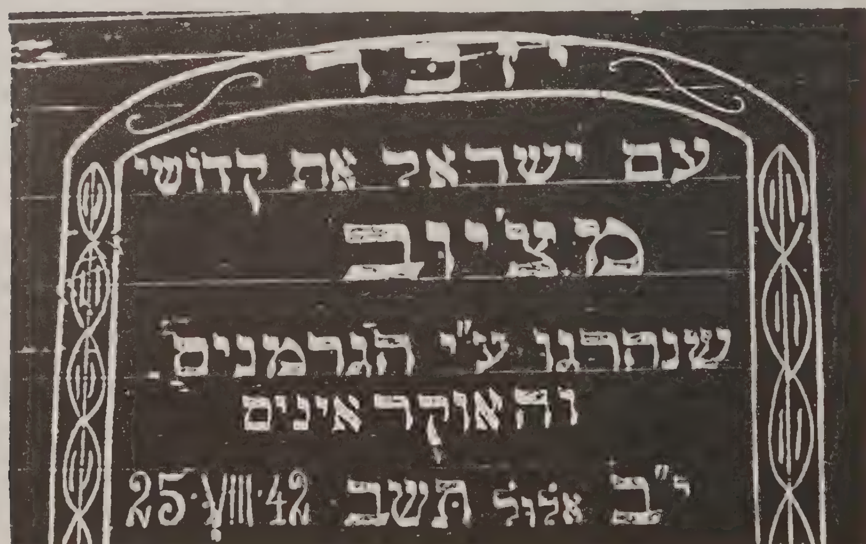
די קרעמער גרייטן צו קליידונג און שיך,
און שטיוול — די שוסטער און גאַרבער.
דער פויער צופרידן, אַלץ האָט ער גיך;
אַ שינדלער, טעסלער, סטאָליאַר און פאַרבער.

נאָר פלוצעם דערזע איך אַ בייזע שלאַנג,
אויפן צונג דעם סַם פאַר יידן געבראַכט.
די יידן פאַרקלעמט אין דער געטאָ מיט צוואַנג,
עס ווערט די פרייהייט פאַר זיי פאַרמאַכט.

כ׳זע, ווי ס׳בוקט זיך דער פויער צום שלאַנג,
די שלאַנג זעט ווי היטלער אויס אין גאַנצן.
גייט פויער נאָך בלינד דעם מערדער גאַנג,
מיט דער שלאַנג גייט ער שוין טאַנצן.

דער ווילדער טאַנץ האָט מיך צוריקגעבראַכט
צו די כמאַרעס אויפן הימל דעם שוואַרצן,
וואָס יאָגן פון מאַציעוו אין דער וויסטער נאַכט
און שפרייטן זיך אויס אויף מיין האַרצן.

די חושך וואָלקנס ציען אָן ברעג
און גרייכן צו מיר דורכן פענצטער.
פרעג איך: וועלן נאָך קומען ליכטיקע טעג
און פאַרטרייבן די שוואַרצע געשפענסטער?

הייליק אָרט

איבער יַמען, אין די ווייטן,
דאָרטן איז מיין שטעטעלע;
אַוווּ אין מיינע קינדער־צייטן
געשטאַנען איז מיין בעטעלע.

דורך אַלע מיינע טרויער־טעג,
זע איך דאָרט, פון שטיבער,
ווי יידן ווערן אויפן וועג
געטריבן צו די גריבער.

ביינאַכט קומט פון דאָרט
אַ לבנה, אַ פאַרגאָסענע
מיט בלוט פון שטעטל, הייליק אָרט,
ווו ס׳ליגט אַן עדה, אַ דערשאָסענע.

און כאָטש ווייט אַוועק פון אויגן,
איז נאָענט דאָרט מיר יעדער שטיין.
כאָטש פיל יאָרן שוין פאַרפלויגן,
אַוועק געטראָגן מיין געביין,

ליגט מיין האַרץ מיט זיי צוזאַמען,
אין צעזייטע גריבער דאָרט;
מיט מיין טאַטן, מיט מיין מאַמען,
אין מיין שטעטל, הייליק אָרט!

אין לעצטן וועג
געצייכנט פון הערש אינגער

דאָס איינציקע (פון ציקל ,,אַשוויענטשים'')

קינסטלער **זינאָווי טאָלקאַטשאָוו**

קִדוּשׁ הַשֵׁם

(לזכרון דעם מאַציעווער רָב, ר׳ יוסף לאַשטשיוועד,
און אַ טייל פון דער עדה, אומגעבראַכט ז׳ תמוז, תש״א — 1941)

ס׳שטייט אונטערן שטעטל
אַן אַלטער מאָנאַסטיר.
לעבן אים מאַסן קברים,
גרויסע גריבער פיר.

אין זיי ליגן טאַטע־מאַמע,
קינדער, באָבע און זיידע,
דערשאָסן האָבן דייטשן דאָרט,
אַ טייל פון דער עדה!

דער גאָר ערשטער קרבן
געווען איז דער רָב.
אַ באַגלויבטער אין גאָט
ביזן ביטערן סוף!

געוואָרן געשלאָגן,
געחוזקט, געשפּאָט,
געצווונגען אים זאָגן:
„נישטאָ איז קיין גאָט!״

„ער איז דאָ!״ —
מיט שטאָלץ ער באַשטייט.
כּעַסן זיך מערדער —
אים שלאָגן פאַרן „חֵטא״.

שטייט עדה פאַרציטערט,
אין צער פאַרקלעמט די האַנט.
לאַכן מערדער און העכער נאָך
לאַכט דער קאָמאַנדאַנט.

חוזֶקט מיט געלעכטער,
שרייט מיט פרעכן שפּאָט:
„דאָנערוועטער, יודן פרעכע,
ווּ איז אייער גאָט?"

שיסט אַריין אין רָב אַ קויל.
רָב שרייט: „שמע ישראל!"
טראָגט זיך זיין געשריי
איבער באַרג און טאָל.

נאָכן רָב גייט די עדה
צום גרוב ווי אין אַ קלעם.
ווי דער רָב שטאַרבט אַיעדער
— קדושים אויף קִדוש הַשֵם!

אַ שטאָלצע שוועסטער

(אין אָנדענק פון קיטי קאַרצענעל, אַ יידיש מיידל
אַליין זיך אומגעבראַכט אין מאַציעוו, אין 1942)

ווען איבער הייזער יידישע
לויפן מערדער מאַסן,
זוכן יידן אומעטום צו טויטן.
צוזאַמען אָרעמע און נגידישע,
מתים ליגן אויף די גאַסן,
אויף די וועגן, ביי די פלויטן.

מיט „ליבע״ צו אַ יידיש מיידל,
צו אונדזער קיטי קאַרצענעל,
קומט דער געסטאַפּאָ קאָמאַנדאַנט.
זאָגט: איך האָב פאַר דיר
פאַרגרייט אַ שיינע צעל,
ווו דיין לעבן וועט זיין „קראַנט״.

צעקלינגט די שיינע מיט געלעכטער,
פול מיט שטאָלץ, וויי און פיין.
אַ זשילעטקע אין האַנט דער רעכטער
שניידט אין לינקער האַנט אַריין. . .

טונקט אַ פעדער אין בלוט דער קרבן,
שרייבט אַליין אין גסיסה בראַנד:
„בעסער אָט אַזוי צו שטאַרבן,
איידער לעבן מיט אַזאַ שאַנד!״

שבתדיקע לייכטער

אין מיין אָרעם שטעטל,
אין וואָלין, אוקראַינע,
פלעגן ליכט אין לייכטער
פון די שטובן שיינען.

יום־טוב, פרייטיק נאַכט,
האָבן געפינקלט ליכט.
געבענטשט דורך מאַמעס הענט,
מיט שמייכלדיק געזיכט.

חרוב איז מיין שטעטל
געוואָרן מיט אַ מאָל!
אומגעבראַכט די יידן,
פאַרשטומט דאָס יידיש קול!

די דייטשן און אוקראַינער
האָבן אַלע אויסגעקוילעט.
פון טייערע הייזער יידישע
געבליבן ווענט נאָר הוילע.

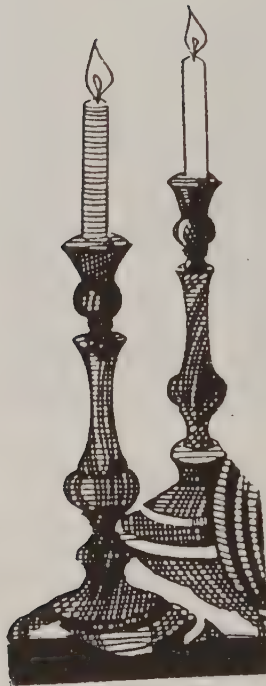
צערויבט דאָס „האָב־און־גוטס״
פון די יידישע שטיבער.
דער זכר פון די יידן
זיינען מאַסן קברים־גריבער.

פון די „שמוציקע״ יידן
„ריין״ געמאַכט די שטאָט.
דאָס אָרעמע פאַרמעגן
„קאָנפיסקירט״ מען האָט.

אין „פּערפעקטער“ אָרדענונג
אַלץ דאָרט צעראַבירט.
„אויסגערוימט“ די שטיבער,
און אַ חשבון געפירט.

די שבת־לייכטער אויסגעלייגט
אויפן מיטן מאַרק,
ביים „ריקצוג“ האָבן מערדער
געלאָזן אָט דעם באַרג.

פאַלט אַ רעגן פון די וואָלקנס,
די לייכטער נאַסע ווערן;
ס׳איז מסתמא נישט קיין רעגן,
נאָר מאַמעס הייסע טרערן. . .

ס'ווייִנט אויך דער וואַלד

דאָמבעס, סאָסנעס, בעריאָזן,
הויכעביימער, גראָב און אַלט,
סודותדיק דער ווינט טוט בלאָזן,
אין אַ טרויער געהילט דער וואַלד.

כאָטש וועוורקעס שפּרינגען אומעטום
און פייגל פלאַטערן און רוישן.
דאָך אומעט שטאַרקער הענגט אַרום,
אפילו אין נעסטן געפלאָכטן ווי קוישן.

דער ווייטיק, דוכט זיך, האָט פליגל.
ער קלאָגט דורכן שופר־האָרן.
אַ בוים טוט באַוויינען אַ וויגל,
וואָס איז דאָ פאַריאָתומט געוואָרן.

עלטערן האָבן דאָ קינדער פאַרלוירן,
נישט דערלעבט צו ווערן מיט נחת באַגליקט.
אוקראַינער מערדער, אין רוצחישן צאָרן,
האָבן די עופעלעך גרויזאַם דערשטיקט.

קברים דאָ פאַר יידן אָן לוויות,
דער טייוול אין וואַלד לאַכט און לאַכט.
אוקראַינער, ווי ווילדע חיות,
האָבן אַ בית־עולם פאַר יידן דאָ געמאַכט.

דורך ביימער, ווי לייוונט מיט לאַטעס,
דער פאַרטאָג, טרויעריק ער גרויט.
דאָ האָבן יידישע מאַמעס און טאַטעס
באַווײנט זייערע קינדערס גרויזאַמען טויט.

די טרערן זײַ װערן נישט טרוקן,
זײַ מערן זיך אָן צאָל און מערן,
װער קאָן אַזאַ צער דען דערשטיקן?
װער קאָן דען פֿאַרהאַלטן די טרערן?

אינעם װאַלדיקן גערױש זיך טראָגן
אױף אײביק די קרעכצן און אױעַן.
װי די ײדן, די בײמער, זײַ קלאָגן,
אַזױ װעלן זײַ אײביק שױן װױעַן. . .

אַ ײדישע פֿרױ זאָגט קדיש אין װאַלד
געצײכנט פֿון הערש אינגער

מלאכים

(פּאָעמע געווידמעט די צדיקי אומות העולם)

נאָך אַלס קינד האָב איך געוווּנדערט:
ווי זעט אויס אַ גוטער מלאך?
איז ער ווי אַ פאַקל אָנגעצונדן?
איר ער רויט, צי ווייס ווי קאַלך?...

העלפט ער מענטשן אין דער נאַכט?
צי כאַפּט ער ווען אַ דרימל?
און אפשר ווי אַ שומר וואַכט,
און פליט צווישן ערד און הימל?

נאָר ווען אונדז איז שלעכט געוואָרן,
פאַר יידן חושך די אַרומען.
אַן ענטפער כ'האָב געהאַט אַ קלאָרן,
ווען מ'איז צו „מלאכים" אָנגעקומען.

ווי גרויסע הונגעריקע טשאַטעס וועלף,
זיינען דייטשן, אוקראַינער באַפאַלן יידן.
די דייטשן פון דער אוקראַינישער הילף
זיינען שטאַרק געווען צופרידן.

ראַבירן, מאָרדן, מיט האַס באַצאָלט;
אַ יידן־פריינד געווען צו שפּאָט.
ווער יידן ראַטעווען האָט געוואָלט,
מיט זיין לעבן איז געווען באַדראָט!

ווען ווי מיסט געיאָגט פון ווינט,
געווען הפקר יידיש בלוט.
האָבן „מלאכים" שטיל, געשווינד,
באַוויזן גבורה, באַוויזן מוט.

אויפן חורבן געלאָזט אַ קלאָג,
שטיל געקעמפט קעגן שלעכטס,
ווי סאָלדאַט געוואַכט בייטאָג,
נישט געשלאָפן גאַנצע נעכט.

ווי אָדלער הויך, די אויגן אָפן,
געזען גאָר אַן אַנדער וועלט,
באַהאַלטן אונדז, געגעבן האָפן,
אייגן לעבן איינגעשטעלט.

אינעם אומגליק, אונדזער גרעסטער,
באַהאַלטן יידן פונעם טויט;
ווי ברידער אייגענע און שוועסטער
געטיילט זיך מיט אַ שטיקל ברויט.

ווייניק זיינען זיי געוועזן,
מיט מענטשלעך ווירדיקן געפיל.
דאָך מיט זייער גאַנצן וועזן,
געהאָלפן יידן אין דער שטיל.

ביינאַכט רויִק נישט געשלאָפן,
בייטאָג אויך נישט געוואַגט קיין דרימל.
געוואַרעמט מיט אַ וואָרט פון האָפן,
ווי מלאכים פונעם הימל.

באַהאַלטן אונדז אין הויכע סטויגן
האָבן אונדז די גוטע רעטער.
מיט פאַרוויינטע, פייכטע אויגן
האָבן מיר זיי פאַרגעטערט.

ווען ס׳האָבן מערדער פון אייראָפּע,
מיט יידיש בלוט געווייקט די ערד;
מיט ווילד־חיהשן האָפען,
יידישע לעבנס געשניטן מיט שווערד.

איז ייד געלאָפּן פון צעשמעטער,
מיט שמע ישראל אויפן צונג;
איז ווער דערלאָפּן צו די רעטער,
געזען האָט ער פון גאָט אַ פונק.

ווען שלעכט געווען איז דאָס לעבן,
פינצטער, ביטערער פון גאַל.
האָבן זיי אונדז נעסט געגעבן
אין סטויגן, בונקער, צי אין שטאַל.

שטיל גערעדט אין מיטן נאַכט
צו אונדז, די רעטער אין דער נעסט;
אונדז געהיטן און באַוואַכט,
ווי אייגן בלוט, ווי ליבע געסט.

פאַרזיכטיק, מיט יעדן טראָט,
אונדז געבעטן אָנגיין, שטרעבן.
ווען „יודן־ריין" געווען די שטאָט,
ביי זיי פּולסירט האָט יידיש לעבן.

טראַכט איך שטענדיק וועגן זיי,
דורך גאַנצע מעת־לעתן.
בעט איך, קינדער, איך באַשטיי,
איר זאָלט זיי נישט פאַרגעסן.

דערמאָנען מיט אַכט זאָל איעדער,
אַ העלדן־כּבוד זיי שענקען;
אויף קומענדיקע דורות כּסדר,
ווי מלאכים זיי געדענקען.

די יאָרן נאָכן חורבן. . .

מיינע חלומות

(פּאָעמע)

א.

איך פיל די קדושים מאָנען:
„קיינמאָל אונדז זאָלט איר פאַרגעסן״.
מיט כבוד וועל איך זיי דערמאָנען
דורך אַלע מיינע מעת־לעתן.

אין מיין דמיון זע איך זיי בייטאָג,
איך זע זיי אין חלום ביינאַכט,
ווען איבערבייטן כ׳וויל מיין קלאָג,
חלומט זיך מיר, וואָס כ׳טראַכט.

כ׳טראַכט אַ מאָל, ווי גוט וואָלט זיין,
ווען אַ חלום וואָלט געווען די גרויל.
ס׳וואָלט געענדיקט זיך מיין פּיין,
געזונגען פריילעך וואָלט מיין מויל.

און זינגען, גלייך מיך דערמאָנט
אין די יידן אַלע — אַלטע, יונגע —
אַלע, וואָס איך האָב געקאָנט,
האָבן ליב געהאַט צו זינגען.

קומען מיר חלומות אין די נעכט,
במשך אַלע פיר סעזאָנען.
מיט געזאַנג, אין חלום געפלעכט,
לויטן קול זיי אַלעמען צו דערקאָנען.

הער איך אין חלום זייער זיסן קול,
ס׳געזאַנג פון שטעטל מישט זיך צונויף.
לויף איך אַהין דורך באַרג און טאָל,
ווי אַ הירש אין ווילדן געלויף.

ווען איך קום אין שטעטל דאָרט,
דורך די פענצטער פון די דירות
און פון יעדן איינעם אָרט,
הער איך זינגען שיינע זמירות.

כ׳זע דעם היימיש אַלטן פּלויט,
אין דער שטוב אַ קינדער־בעטל,
אָרעמע יידן וווינען דאָרט,
דאָך זינגען זיי מיטן שטעטל.

ס׳איז נייער פרילינג; טשאַטעס
פייגל נידערן פון הויכן
צו פעלדער, ווי שוואַרצע לאַטעס,
מיט געזאַנג זיי טויכן.

קלינגט די לופט מיט זייער טרילינג,
באַגלייט זיי אויך אַ „גין גאָן״.
טירן אָפן, נייער פרילינג,
די שמידן האַמערן אויס אַ טאָן.

מיט דעם שטעטל, ווייט מען הערט,
פון קוזניעס זינגען מיט די שמידן.
דאָס געזאַנג אַלץ העכער ווערט —
עס זינגען לידער אַלע יידן.

מיט די לידער קלינגט דאָס שטאָל,
ס׳טרילן פייגל אויפן פּלויט;
לעב איך איבער דעם „אַמאָל״
און פאַרגעס אין זייער טויט.

ב.

אין צווייטן חלום איז זומער דאָרט.
בלומען רייפן, פעלדער ווירן.
מיט גרין באַוואַקסן יעדעס אָרט,
און דיביימער פרוכט געבווירן.

ווי איינגעטונקען קאָפּ אין שווייס,
זיצט אין דרויסן אונדזער שכן,
שניידט ער העלצער צו מיט פלייס,
ווי די מאַמע שניידט אַ קוכן.

און מיט אַ שטימע, מילדער, ווייכער,
אַ תהילים ניגונדל ער טוט אַ ברום.
זאָגט תהילים אפילו ווען ער בויערט לעכער;
דער סטעלמאַך איז דאָך זייער פרום.

כ׳האָב אין גאַנצן גאָר פאַרגעסן,
דורך דער זיסער חלום־שעה,
אַז ווו דער סטעלמאַך איז געזעסן,
איז קיין ייד דאָרט מער נישטאָ!

ג.

אין דריטן חלום איז שוין אָסיען.
זע איך יידן גיין אויף וועגן.
יעדער וועג, ווי טייך פאַרגאָסן,
טאָפּטשען יידן אינעם רעגן.

ווו איך גיב מיין אויג אַ וואָרף,
גייען פאַכלייט צו באַדינען
די פויערן — פון דאָרף צו דאָרף,
אַבי אַ שטיקל ברויט פאַרדינען.

מיט געצייג אויף דער פלייצע,
אין געפייף און בלאָז פון ווינט,
האָט דען ייד אַן אַנדער עצה?
מ׳דאַרף באַשפּייזן ווייב און קינד.

אַליין איך וויל נישט ווערן נאַס,
צום בית־מדרש כ׳טו אַ שפּרונג.
לערנען יידן דאָרטן ש״ס,
און תורה לערנען אַלט און יונג.

פאַרגעסן כ׳האָב אין חלום־נאַכט,
אַז די לערנער און די פאַך־הענט
זיינען לאַנג שוין אומגעבראַכט,
אויסגעשאָסן און פאַרברענט.

ד.

דער פערטער חלום, אַן אַנדער מוסטער:
איך זע דאָס שטעטל באַדעקט מיט שניי.
אין שטוב אַ שניידער אָדער שוסטער,
ביי דער אַרבעט זינגען זיי.

איינער פּרעסט, איינער האַמערט,
און זיי זינגען צו אַ ליד.
אַ שוך אין קאָפּעטע פאַרקלאַמערט
און דאָס פּרעסל קאָכט און זידט.

די ווייבער חוזקן פון מענער:
„ס׳קלינגט ווי אַ פּורים גראַגער״. . .
די מענער טענהן: „אָט די טענער
זיינען גאָר פון לעצטן שלאַגער״. . .

פראָסט איז שטאַרק, די שטוב איז קאַלט,
ליגן קינדערלעך אין בעט.
דאָס גרויסע הויז איז זייער אַלט,
נאָר די אָרעמקייט איז „פאַרדעקט״. . .

פאַרגעסן: אַ חלום איז דער שניי און פראָסט,
און ליידיק איז דאָס אַלטע הויז.
ס׳האָבן מערדער זיך צעלאָזט,
געשלעפּט יידן פון דאָרט אַרויס!

פאַרשלעפּט זיי צו די ליים־גריבער,
און דאָרטן יידיש בלוט פאַרגאָסן.
מענער, פרויען און קינדער ליבע,
אַלעמען דאָרט אויסגעשאָסן!

— — — — — — — — — — — — — —

ס׳איז נאָר אַ חלום מיר פאַרבליבן,
אין האַרץ דער ווייטיק איינגעגעסן.
פרעגט מיין נשמה, די טריבע:
צי קאָן דאָס ווער אַ מאָל פאַרגעסן?

איך פֿאַרלאָז דיך, אוקראַינע

(סאָנאַטע)

יעדער בוים, וואָס כ׳האָב געפּלאַנצט, איז מיין עדות,
ווי ליב געהאַט, אוקראַינע, כ׳האָב דיין ערד.
ווו מיינע טאַטע־מאַמע, מיינע זיידעס,
האָבן אויף איר אַזוי געאַרבעט שווער.

כ׳האָב ליב געהאַט דיין גרינעם ברייטן סטעפּ;
ווען דיין זון גייט אויף און ווען זי נידערט.
דיינע וועלדער מיט די הויכע סאָסנע קעפּ,
די דאָרפישע פאַרנאַכטן, אָנגעפילט מיט לידער.

איצט פאַרלאָז איך דיין מיט בלוט־אָנגעזאַפּטער ערד,
נישט צו קומען צוריק, כ׳האָב זיך באַשווערט.
אַ קללה איך שיק דיר, דאָס אַלטע לאַנד מיינע:

פאַר יעדן יידיש טראָפּן בלוט, פאַר יעדער טרער,
באַצאָלן זאָלסטו, ס׳איז מיין איינציקער באַגער,
מיט בלוט באַצאָלן זאָלסטו נאָך, אוקראַינע!

פערענוואַלד 1946

אַ ייִד אין דער אוקראַינע
געצייכנט פון זינאָווי טאָלקאַטשאָוו

צו די שטערן

קינסטלער סטאַסיס קראַסאַוסקאַס

צו די שטערן

ווײנען ווילט זיך, די פויסטן קלעמען,
נאָר די אויגן האָבן מער קײן טרערן.
אויף דער ערד איז נישטאָ פאַר װעמען,
ווײנט מײן האַרץ צו די הויכע שטערן.

איך וויל רעדן, שרײַען און דערצײלן,
ווילן מענטשן מיך נישט הערן.
ווער וויל דען „יענעמס״ לײדן טײלן?
רעד איך צו די הויכע שטערן.

אפשר בין איך מענטשן גאָר דערעסן,
מיט מײַן אומעט און פאַרצערן?
מענטשן ווילן דאָ דעם חורבן פאַרגעסן,
געדענקן וועלן אפשר די הויכע שטערן?

ביזן לעצטן אָטעם וועט מײַן האַרץ באַווײנען,
קײנער קאָן מיר נישט פאַרשטערן.
נאָר געראַטעוועטע ווײסן מײַנע פּײַנען
און אפשר אויך די הויכע שטערן?

דורך נעבעכט געוואַנדערט, אין נויט און קימער,
דוכט מיר, אַז נאָר זײ זעען מיך און הערן,
מיט זײער פינקל־שײַנענדיקן שימער,
ווינקען אַראָפּ די הויכע שטערן.

זײ זײַנען עדות פון אונדזער וואַנדער־גײ.
אונדזערע סודות קײנער זאָל נישט הערן.
אַ שטערנדיקע נאַכט דערמאָנט אויף דאָס נײַ,
אַז געהאָלפן האָט דאָס ליכט פון שטערן.

אין די נעבעכט געוועזן אונדזערע פירער,
דורך פעלדער, ראָוועס און וואַלדיקע פאַרקערן.
טראַכט איך: אפשר זײַנען נשמות פון מאַרטירער
פאַרוואַנדלט אין פינקל־שײַן פון שטערן. . .

גיב מיר אַ טרוים

אָ, רעגנדיקע נאַכט, גיב מיר אַ טרוים,
אַ וויזיע פון אַ צעוואַקסענעם בוים.
אַ חלום פון שטעטל, וואָס ס׳איז מיר אייגן,
מיט ליבסטע אַ סך, צעוואַקסן ווי צווייגן.

מאַך מיך פאַרגעסן, וואָס פון מיר איז געוואָרן,
מיין האַרץ איז פול מיט צַעַר און צאָרן.
נאַכט, אין אָרעמס ווי אַ מאַמע מיך טוליע,
ווען נאָך אַלס קינד מיט קינדער איך הוליע.

ווען דאָס הויזגעזינד איז געווען צוזאַמען,
מיט ליבשאַפט געהיטן מיך האָבן טאַטע־מאַמע.
און ברידער, וואָס שפילן אין פוטבאָל און לאַכן,
איך קאָפּע אַ פּילקע, כדי זיי נאָכמאַכן. . .

און פעטערס מיט בערד, מומעס גאָר פרומע;
מיר קומען נאָך „שבת־אויפּס״ צו אַ מומען.
זי גיט דעם קינד אַן עפּל, אַ צוקערקע,
און דערציילט פון איר טאָכטער אין אַמעריקע.

אַן אַנדערע מומע טיילט אויך גוטע זאַכן,
מיר קוועלן, ס׳איז היימלעך, אַלע דאָ לאַכן.
ס׳לאַכן די ביימער, דער הימל, די שטיבער —
ס׳אַ ליכטיקער שבת, אַ שיינער, אַ ליבער.

די קוזינען, זיי רעדן און דערציילן כסדר
וועגן „שפּיצלעך״, וואָס זיי טוען אָפּ אין חדר:
„ווען דער רבי געכאַפּט אַ דרימל אויף אַ רגע,
מיר האָבן זיין באָרד צום טיש צוגענעגלט״...

זיי האָבן אויך דעם רבינס קאַנטשיק באַהאַלטן
און דערצאָרנט דעם מלמד, דעם אַלטן.
איך בין זיי מקנא, די גרויסע שוין יינגען,
און לאַך פון די שפּיצלעך, וואָס איז זיי געלונגען. . .

און ניט בלויז שבת, ס׳איז אויך גוט אין דער וואָכן,
טאַטע־מאַמע טראָגן מיט ליבשאַפט די יאָכן —
צו מאַכן דאָס לעבן שענער און לינדער
פאַר אונדז, דריי בחורים, זייערע קינדער.

נישטאָ שוין זיי אַלע, שוין לאַנג אויסגעראָטן
דורך רויבן און מאָרדן, ברענען און בראָטן.
און זעט נאָר, וואָס פון מיר איז געוואָרן:
אַ ייד אָנגעפילט מיט צַעַר און צאָרן.

איך זע זיי אין דמיון, בייטאָג און ביינאַכט,
ווי איך זאָל, ווי אַ זעלנער, שטיין אויף דער וואַך
ביי אָפּגעהאַקטע לעבנס, ווי ביי אַן אָפּגעהאַקטן בוים.
בעט איך פאַר אַ וויזיע, פאַר אַ גוטן טרוים.

מיינע טרוימען זיינען אַוועק

מיינע שיינע יוגנטלעכע טרוימען,
זיינען ווייט פון מיר אַוועק.
צעריסן ליגן זיי אויף שטעכל צוימען;
צו מיינע טרוימען געקומען איז אַן עק!

זיי האָבן זיך באַהאָפטן מיטן ווייטיק
פון קינדער, עלטערן, באָבעס און זיידעס.
גרויליק פאַרשניטענע פריצייטיק,
אומגעבראַכטע מיט גאַנצע עדות!

מידע, מיט מאַרטירער אין לעצטן גאַנג
זיינען זיי אין פיין מיטגעגאַנגען.
מיט די קדושימס לעצטן איכה־געזאַנג
און מיט זייער „שמע ישׂראל" אויסגעגאַנגען!

ווי עס בלייבט ליגן אַן אַלטער לאַמטערן,
פאַרזשאַווערט אין קעלער מיט שטויב געדיכט,
ליגן מיינע טרוימען ווי טויטע שטערן
אויסגעלאָשן. אָן אַ טרוים בין איך!

פון גריבער קאָנען טרוימען זיך נישט קערן;
אָן אַ טרוים איז אין האַרצן קאַלט.
אָן אַ טרוים איז טרויעריק מיין קלערן,
אָן אַ טרוים איז מיין גאַנץ געשטאַלט!

די טרוימען קאָנען מער צו מיר נישט קומען,
מוז איך גיין אויפן וועג אַנטקעגן זיי.
אויסגעגאַנגען אין די קברימדיקע תהומען
מיטן לעצטן „שמע ישׂראל" אויסגעשריי!

שמע ישׂראל

פּאָעטן זינגען וועגן שטערן,
וועגן פּראַכט פון דער נאַכט.
און איך וואַרט, אַז טאָג זאָל ווערן,
די וועלט זאָל ווערן אויפגעוואַכט.

אייניקע זינגען וועגן יַמען,
וועגן כוואַליעס, מעכטיק, גרויס.
און איך זע נאָר שטעכל־צאַמען,
אין דער געטאָ כ׳זע מיין הויז.

אייניקע זינגען וועגן זון־שיין,
וועגן ליכטיקייט פון שטראַלן.
און איך זע נאָר שרעק און פיין
אין אַ וועלט, וואָס איז געפאַלן.

ווי דער מענטש אין אייגן פלאָנטער,
ווייסט נישט צווישן שלעכט און גוט.
ער ווערט ווי חיה אַ דערקאָנטער,
וואָס זעטיקט זיך מיט טויט און בלוט.

ווי זשע קאָן איך זינגען גאָר
וועגן יַמען, שטערן אָן אַ צאָל?
אַז די אויערן מיינע הערן נאָר
לעצטע קולות: שמע ישראל!

דער צוואָנציקסטער יאָרהונדערט

דער צוואָנציקסטער יאָרהונדערט
האָט אַלעמען פאַרוואונדערט.
היטלער אַדאָלף, סטאַלין יאָסעף
האָבן מענטשן, ווי היי געקאָסעט!

די טיראַנען געוואָרן שנעל ווי געטער,
ביי זייערע „מאַסן" געוואָרן רעטער:
„קיין בעסערע נישט פאַראַנען,
נאָר נאָך זיי דאַרפן מיר שפּאַנען!"

די טיראַנען האָבן טויט געשפּינען,
מיט גאָלע ליגנס די מאַכט געוווּנען.
מיט ליגנס געררייצט צו האַסן
פעלקער קעגן פעלקער און ראַסן!

ווען היטלערישע ברוינע האָרדעס
האָבן מיט רציחה געמאָרדעט
קינדער יידישע אין די וויגן,
האָט די גאַנצע וועלט געשוויגן!

ווען סטאַלין האָט געוואָרפן קויט
אויף יידישקייט, און טויט
באַשטימט פאַר יידישע פּאָעטן,
האָבן דאָס געלויבט סאָוועטישע גאַזעטן.

ווען היטלער האָט יידן געברענט
צווישן שטיינערנע קרעמאַטאָריע ווענט
און ווי מיסט דאָס אַש צעשפּרייט
איבער פעלדער, ווייט און ברייט,

איז נישט נאָר פון יידישן געביין,
וואָס פאַרלאָזט געוועוען אַליין,
יאָגט דער ווינט אַרום דאָס אַש
און דאָס בלוט דער רעגן וואַשט,

נאָר עס ליגט די גאַנצע וועלט,
כאָטש מאַסקירט און פאַרשטעלט,
אין דער גאַז־קאַמער פאַרקלעמט —
שטאַרק צעבראָכן און פאַרשעמט!

אין אַש נישט נאָר די יידן־נאַציע,
נאָר די גאַנצע ציוויליזאַציע
פון צוואָנציקסטן יאָרהונדערט
ליגט דאָרט בלוטיק פאַרוווּנדעט!...

אַ קינד געײִדישט

(סאָנאַטע — פּאַר חיימקען)

ס׳האָט אין בייערן אַ ייד געײִדישט דאָרט זיין קינד,
אויף פרשת־דרכים, היימלאָז, אָן אַן אייגן העמד,
פון זיין היים פאַריאָגט, ווי שטרוי פון בייזן ווינט,
מישט זיך דער טרויער מיט דער פרייד אין דער פרעמד.

אונטערוועגנס, אַ ייד זיין קינד איצטער ײִדישט,
ווערט ביי אים דער טרויער מיט נחת באַגליקט.
דאָס ניי־געבוירענע, ווי אַ נֵס, איז אַ חידוש,
אָבער צַעַר און ווייטיק, ווי אַ שווערע משׂא דריקט.

די אויגן פייכט; אַ טרער אויף זיין פנים רינט.
אַ טרער פון צער, אַ טרער פון ליבשאַפט צום קינד,
וואָס צו זיין אַ שטאָלצער ייד ווערט געבענטשט;

געבענטשט אין בלוט — נאָך אַזויפיל בלוט —
אַ גוטער ייד, אַ ייד מיט האָפענונג און מוט,
אַ ייד מיט גלויבן אין דער גוטסקייט פונעם מענטש. . .

(געשריבן אין פערענוואַלד, נאָוו. 1, 1945)

נייע בלימלעך

(געווידמעט די קינדערלעך פון דער שארית הפליטה)

אייגעלעך פינקלען
אויף פנימלעך פאַרזאָרגטע,
בליקן פאַרבענקטע, פאַרצַערטע,
דאָך בליען זיי און וואַקסן
פאַרשפּאַרטע אין גאָרטן,
חֵנעוודיקע און צאַרטע. . .

קעלטן נאָך און פרעסט אין דרויסן,
דאָך בלימעלעך מערן זיך און גרויסן.

פרעגט אַ פרעמדער,
וואָס האָט נישט פאַרשטאַנען:
„ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך?...
און זאָגט מיר פון וואַנען?״

איז זאָל ער וויסן, אַז שטאַרקער פון פלאַם
איז די יניקה פון אייביקן שטאַם!...

וואַקסן זיי, ווערט רייף דער גאָרטן,
נישט פון רעגן, נישט פון טוי,
נאָר פון פאַרבענקטע טרערן. . .
ווען בלימעלעך נאָך בליען דאָרטן,
ווו זייער בלי אין ווייס און בלוי,
וועט קיינער מער נישט שטערן. . .

(געשריבן אין פערענוואַלד, 1945)

פרייטיק צו נאַכט

(פון מיין טאָג־בוך אין פערענוואַלד)

אַ טאָג פאַרגייט ווי אַלע מאָל, אַ פּראָסטער.
ס׳האָט קיינער נישט געפּאָרעט זיך ביים קאָכן.
שטייט דער טיש אַ נאַקעטער, פאַרלאָזטער.
עס שמעקט נישט שבתדיק, נאָר ווי אין דער וואָכן.

ס׳זינגט דאָ קיינער נישט דעם „כל מקדש״,
דער שבת קודש ניגון איז נאָך אַלץ שטום!
ס׳זאָגט נישט קיינער צו קיינעם: „תּתחדֵש״,
קיין קלאַנג פון פרייליכקייט נישטאָ אַרום. . .

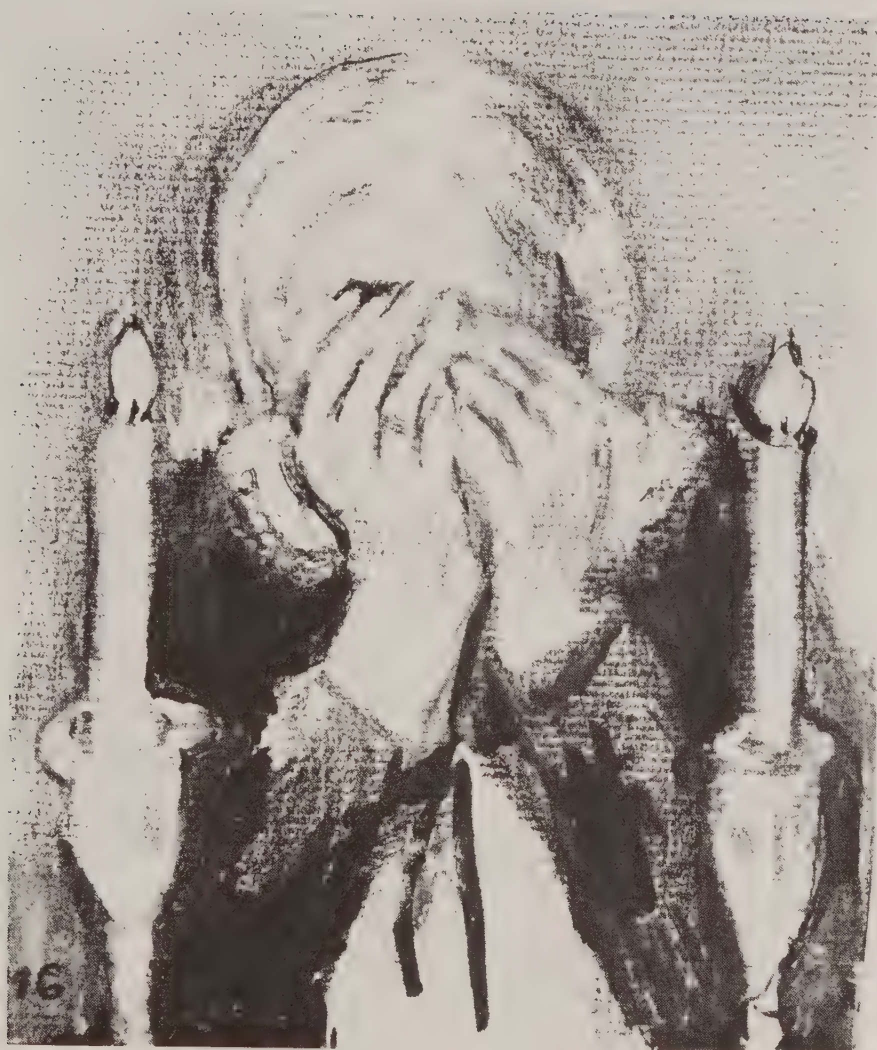
ס׳לייכטן נישט קיין שבתדיקע לייכטער,
קיין אויסגעשייערט, אויסגעפּוצט געשיר.
נאָר דער „ווילגאָשטש״ פון דער וואַנט, דער פייכטער,
גלאַנצט אַראָפּ ווי אַן אָפענער געשוויר.

ס׳קומט נישט קיינער זאָגן „אַ גוט שבת״,
ס׳צאַנקט אַ ליכטל, פאַלן שאָטנס אויף ווענט.
נישטאַ קיין פרומע, נישטאָ קיין „דראַבעס״,
ס׳ליגט דער שבת מיט דער וואָך פאַרברענט!

אַמאָל איז געווען. . .

16

מיין טרויעריק ליד

אייביק שוין, ווי אַ שווערער שטיין,
וועט דריקן מיין האַרץ און מיין ליד.
דער אומעט, גרויליק, ווי שאַקאַלן־געוויין,
פּוסט ווי פעלדער נאָכן שניט.

קומט אָן מיין ליד מיט די בלעטער־פאַלן,
מיט דעם שוואַרצן כמאַרנעם טאָג.
ווען די זון באַהאַלט אירע שטראַלן
און ווען דער הימל וויינט און קלאָגט.

מיט אייביקער בענקשאַפט פול איז מיין ליד.
מיינע ניגונים אויסגעווייקט אין טרויער.
ווי זשע אַנדערש זינגען קאָן אַ ייד,
וואָס איז אַדורך דעם גרויליקן טויטן־טויער?...

אַ תפילה אַזאַ

פון שארית הפליטה —
אַ ייד אין צַעַר,
שיקט אַזאַ תפילה
צום בורא, דעם האַר:

גאָט, הער און פאַרנעם
מיין האַרציק געבעט;
ווען תשובה צו טון
איז פאַר דער וועלט שוין שפּעט. . .

פון זיבעטן טאָג
הייב אָן אויף צוריק;
צעשטער יעדן וועג,
צעברעך יעדע בריק!

מאַך אויס פון דער וועלט,
און אויס פונעם הימל;
מאַך אַ תוהו ובוהו —
פאַרדעק עס מיט שימל!

אויב שלאָגן מען מוז,
איז אַלץ שוין צעשלאָג;
זאָל זיין ווי געווען
פאַר בראשית דער טאָג!. . .

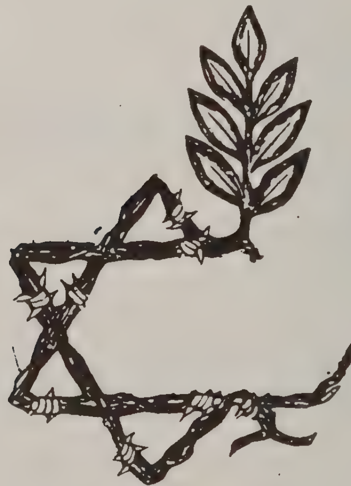
צו מדינת ישׂראל. . .

נישטאָ קיין ברירה

דורך קאַמפן ביז גאָר,
מאַרשירט אונדזער דור,
צו אַ נייעם לעבן מיר שפּאַנען.
פון דער נעכטיקער שרעק
מיר זיינען אַוועק,
נאָר ס׳וועט אונדז אייביק דערמאָנען.

קיינער וועט רעכט אונדז נישט געבן,
שפּאַנען אַליין מיר צו אַ ניי לעבן,
אַליין, מען מוז גיין אָט אַזוי;
מיט ביקס און מיט אַקער,
מיט אייגענעם פלאַקער,
„כי שוֹכֵן עַם לְבָדוֹ!״

דורך בלוט און טרערן
געלערנט זיך ווערן,
כּוח מוז זיין די לערע;
קיינעם נישט געטרויען,
אַליין קעמפן און בויען,
אונדזער דור האָט קיין אַנדערע ברירה!

דער פּרוכטבאַרער בוים

(אַ מָשל)

אין ווילדן וואַלד איז געשטאַנען אַ בוים,
אַ פּרוכטבאַרער, אָבער פאַרוואָגלט אין תהום.

די ווילדע ביימער האָבן געבלאָזן מיט כּעַס,
געיאָגט אויף אים שטורעמס מיט רוגזה און האַס.

דאָך געשפּרייט זיינע צווייגן, געגרינט זיינע בלעטער,
האָט דער פּרוכטבאַרער בוים אין ביטערן וועטער.

דער פּרוכטבאַרער בוים געוועזן עלטער פון אַלע,
די ווילדע שכנים האַסן די דאָזיקע מעלה.

ביז איינמאָל אַ בוים, פאַרכּעַסט און ווילד,
האָט זיך אויפן פּרוכטבאַרן בוים אָנגעצילט.

זיך געוואָרפן מיט מאַכט און ווילדער קראַפט,
צעבראָכן דעם קערפּער, צעגאָסן זיין זאַפט.

מיט הילף פון אַנדערע, אינעם וואַלד דעם גרויסן,
זיינע צווייגן צעשניטן, זיינע בלעטער צעשטויסן.

אויפן בוים געבלאָזן מיט שטורעם און פלאַם,
ביז ס׳איז בלויז פאַרבליבן אַ פאַרשניטענער שטאַם.

נאָר קיינער האָט נישט געהאַט קיין באַגריף,
אַז דער אַלטער שטאַם איז פאַרוואָרצלט גאָר טיף.

איז ווי נאָר ס׳איז אַריבער דער שטאַרקער שטורעם,
האָבן נייע צווייגלעך פון שטאַם זיך געפורעמט.

פון טיפע וואָרצלען יניקה געצויגן,
טרערן ווי רעגן זיך געגאָסן פון אויגן.

צום וווּנדער פון אומפאַרשטענדלעכע „טראָצן״,
האָבן בלעטער אויף צווייגלעך גענומען ווידער שפּראָצן...

וווּנדערן זיך אַלע און גאַפן מִן הַסְתָּם:
„ווי קאָן עפּעס וואַקסן נאָך אַזאַ פּלאַם?״

געמיינט, אַז דער אַלטער איז אויף אייביק פאַרשניטן,
און זעט נאָר דעם וווּנדער — נייע צעבליטן. . .

— — — — — — — — — — — — —

דאָס יידישע פאָלק, ווי דער בוים דער אַלטער,
וואָס געוואָרן פאַרברענט פון דער וועלט, דער קאַלטער,

האָט פאַרשפּראָצט אירע האָלאָוועשקעס אויף דאָס ניי
און מיט שטאָלץ היינט מיר זאָגן: „**עם ישראל חי!**״

גִבּוֹרֵי ישׂראל

פלאַטערט הויך
די ווייס־בלויע פאָן,
ס׳איז אַ סאַלוט צו די זיגער!
פאַר דער וועלט
ס׳איז אַ דערמאָן,
אַז יידן קעמפן ווי טיגער!

ס׳האָבן זיך גערימט
די צאָלרייכע פיינט;
האָבן מיט פאַרניכטונג געשראָקן!
האָט יידישע גבורה
זיי נישט געשווינט,
און פאַרשטומט זייערע גלאָקן. . .

ס׳האָט גבורה באַוויזן
דאָס הייפל ישׂראל,
און אָפּגעהאַלטן גרויס נצחון!
אַזוי ווי די מַכַּבִּיער
פונעם אַמאָל,
דעם שׂונאס רוקן צעבראָכן!

האָבן יידן געקעמפט
פאַרן קיום און כבוד,
מיט גבורה ווי שמשון
און גאונות ווי דוד. . .

פלאַטערט היינט
די ווייס־בלויע פאָן
הויך און שטאָלץ,
פון בּאר שבע ביז דָן!

פון דער פאַרגאַנגענהייט. . .

צו דער צוקונפט . . .
ליטאָגראַף פון אַרטור קאָלניק

הכשרה אין קלאָסאָווע

אויף פעלדזן־לאַנד אין קלאָסאָווע,
געהאַקט שטיינער, געטון אַ פעולה,
מיט האַמערס האָט יונגוואַרג געקאָוועט
די יידישע טרוים־גאולה!

יוגנט יידישע פון פוילן,
פאַרלאָזט היים און טאַטע־מאַמע.
געקומען זוכן די גאולה פאַרהוילן
אין קלאָסאָוועס שטיינער־פעלדזן שטאַמען.

געפּלאָגטע יוגנט פון היימען יידישע,
נישט געוואָלט זיין מער קיין שקלאַפן.
קוקט די וועלט איצט אַ פאַרחידושטע
און באַוווּנדערט זייער שאַפן!

ציייכענונג פון ש. ראסקין

חנוכה אַמאָל און היינט

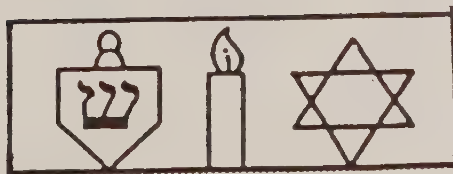
אַמאָל — שטאַרקע
אין די הענט פון שוואַכע.
היינט — ווייניקע איבער פיל האַלטן אָפּ זיג.
קרעמאַטאָריע פייער
אינעם היינטיקן דערוואַכן —
דער עמוד אש אין העלדישן קריג!

זיגעריש די ליכטער
פינקלען אויך איצטער
און בינדן דאָס אַלטע מיטן נייעם.
עס שיינען די געזיכטער,
פון העלדן, זין און טעכטער,
אין ציון און ירושלים.

ס׳שיינט דער מלך דוד,
ס׳שיינען מַכַּבִּיער,
ס׳שיינען העלדן פון יעדן דור.
חנה סענעש פאָלגט נאָך
טעאָדאָר הערצל, דעם פירער,
און אונדזער העלד יוסף טרומפּעלדאָר.

יוסף זאָגט: ס׳איז כּדאי,
חזק!, זאָגט יהודה פאַרביסן,
מדינת ישׂראל וויל שלום!
פון הערצל באַרג
פאַרטיידיקער באַגריסן
אַ פאַרווירקלעכטן חלום.

1949

ט״ו בִּשְׁבַט

דער הימל איז בלוי,
דער ים אויך אַזוי,
און ס׳כוואַליעט דער שוימיקער ברעג.
דיביימער גרינען,
באַלויכטן מיט זונען
און ליבשאַפט דעם יידישן וועג. . .

די זון איז צעשטראַלט,
איבער סאָד, איבער וואַלד,
און צערטלט יעטווידן בלאַט.
מיט ליבשאַפט פאַרפלאַנצט
יעדן בוים, יעדן פלאַנץ
האָבן יִידן אין ט״ו בשבט.

וועלדער דאָ ניי,
סעדער אין אַ ריי,
פיל פירות אין ט״ו בשבט.
דאָ מיינט יעדער בוים,
אַ פאַרווירקלעכטער טרוים —
יום־טובט דאָ יעטווידער בלאַט. . .

יוסף טרומפּעלדאָר

יוסף טרומפעלדאָר,
אַ ליכט טורעם
פון דור צו דור.
גערקעמפט מיט אַקער,
מיט כּלי־זין,
פאַר אַ לעבן אַ נייעם.

„ס׳איז שטאַרבן כּדאי
פאַר בויען תּל־חי!״
אַ טראָט נאָך אַ טראָט,
אַ דאָרף און אַ שטאָט.

אין ישראל בליען פּלוינען,
ווו ישראלים אַרבעטן און וווינען,
און עס וואַקסט דאָרט אויס אַ דור,
מוטיק, ווי יוסף טרומפּעלדאָר.

י״א אָדר

(צום יאָרצייט פון יוסף טרומפּעלדאָר)

שווערע מי נישט געגאַנגען פאַרלוירן,
פון זאַמד און זומפּן — פעלדער יוירן,
געגאַרטער טרוים געוואָרן וואָר.
געגאַנגען יוגנט אויף וועג צו פריי,
ווי נאָכן עמוד־אֵש — נאָך תל־חי,
וואָס ס׳האָט געשאַפן טרומפּעלדאָר.

ס׳בליט גַליל, ס׳וואַקסט דער נגב,
זון ווערט העלער יעדע רגע
און באַלויכט אַ העלדן־דור.
פול מיט מוט, פול מיט גלויבן,
ס׳האָט מיט אָפּפער אים דערהויבן,
אונדזער יוסף טרומפּעלדאָר.

אויף יבשה, ים און עראָפּלאַנען,
וועט ישׂראל ווידער דערמאָנען
דעם טאָג פון י״א אָדר;
ווען אין קאַמף פאַר אייגן לאַנד
געפאַלן איז פון שׂונאס האַנט —
אונדזער העלד יוסף טרומפּעלדאָר.

אַ גרוס פון ישראל

(צום באַזוך פון הערשעלע שטול אין אַמעריקע, 1959)

צו מיר גערעדט און זיך געגרויסט
האָט אַ ייד אין שטילער נאַכט.
געקומען אויף אַ וויזיט בלויז,
פון ישׂראל אַ גרוס געבראַכט.

געבראַכט אַ גרוס פון פיל פריינד,
וואָס געלעבט אין שטעטל מאַציעוו נאָך,
מאַציעוו, וואָס האָט מיט תורה געשיינט,
און אַ יוגנט פול מיט ברויז און תּוך. . .

געוויזן מיר בילדער אַלערליי,
כ'האָב די פריינד גלייך דערקענט.
יעדער איינער ריי נאָך ריי,
געראַטעוועט פון מערדערס הענט!

פריינד פון קיבוץ, פריינד פון שטאָט,
אַנטלאָפן זיי זיינען פון פוילישער קעסט.
מיט לייִדיקע הענט, אויף „גאָטס באַראָט",
געוואָרן דאָרט תושבים אָנשטאָט געסט.

גרויסט זיך מיין פריינד ביז ס'גרויט אויף טאָג.
כ'שלינג יעדעס וואָרט, כ'ווער גאָרנישט מיד.
ס'איז מיר ליב אין האַרץ זיין יעדער זאָג,
כ'בענטש אַ שטאָלצן ישׂראל ייד!

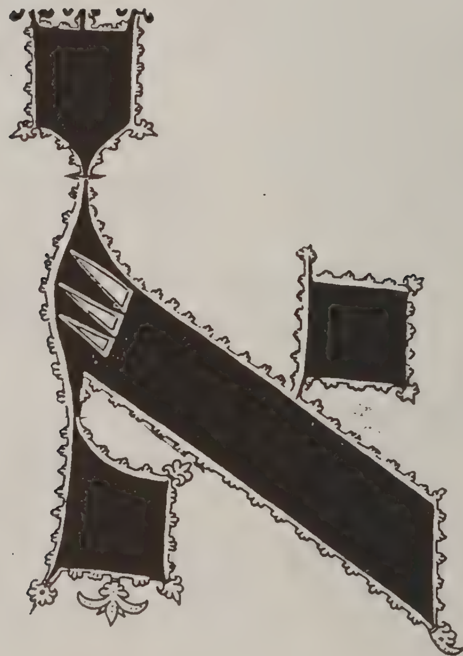
יידיש לשון און פֿאָלק. . .

יידישע אותיות

איז לעבן געבליבן זיי געווען באַשערט —
יידישע אותיות גראַטעווע פון פייער.
האָב איך — אויך אַ ניצול פון אונטערן שווערד —
געשלאָסן מיט זיי אַ בונד אַ געטרייען.

ווען פינצטער אַרום, ווען ליכטיק עס ווערט,
מיט ווינטער, זומער, אָסיען און פרילינג,
ס׳האָט אונדזער זיין, אונדזערע טעג זיך געמערט,
ס׳האָט דער גורל נישט געפרעגט צי מיר זיינען וויליק.

מוטיקן מיר זיך אין היים און בײַם וואַנדערן,
און שפּאַנען אַריבער שרעקנדיקע מוראס.
שפּאַנען אַזוי מיר — איינער מיטן אַנדערן,
געבונדן צוזאַמען אויף אייביקע דור־דורות. . .

אַ יידישער חלום

מיט אַלע צרות, שוידער און פּיין,
חלום איך פון אַ מאָרגן מיט זונען־שיין.

פון אַ שענערן, בעסערן מאָרגן איך טראַכט,
וואַכיק — בייטאָג און אין חלום — ביינאַכט.

בויענדיק אין חלום אַ שענערע וועלט,
האָב איך אַליין זיך אַ פראַגע געשטעלט:

ווי קומסטו, ווען טראָגסט די פּיין, ווי אַ באַרג,
צו טראַכטן פון מאָרגן, מיט האָפענונג אַזוי קאַרג?

פאַרפּייניקט די וועלט דיך, די זון דיר פאַרשטעלט,
ווי קאָנסטו גאָר טראַכטן פון אַ שענערער וועלט?

ווו נעמסטו די וואַגונג, ווו נעמסטו דעם גלויבן,
ווען די וועלט האָט צעהאַקט דיינע דעכער און שויבן?

ביסט געבוירן „אַ שכן״ צום פּוילישן פּאַן,
וואָס האָט דיך געהאַלטן, ווי אַ פערד אין געשפּאַן.

שפּעטער האָט סטאַלין דאָס יידן־פאָלק געשענדט,
און ער האָט דיינע יידישע ביכער פאַרברענט.

דערנאָך די דייטשן מיט אוקראַיִנער באַנאַנד,
האָבן דיך פאַרטיליקט פון לאַנד צו לאַנד.

אָבער ס׳וואָלט קיין שלעכטס צו דיר נישט געקומען,
ווען דו ביסט אַ זון פון קריסטן, פון פרומע. . .

וואָלסט קיינמאָל געוווּסט פון אַ ביטערן טאָג,
טוסטוּ אַן עבירה — דעם גַלָח נאָר זאָג.

ס׳וואָלט „גאָטס זון״ די זינד דיר פֿאַרגעבן,
ער האָט פֿאַר די „זינדיקע״ געגעבן זיין לעבן.

וואָלסט זינדיקן געקאָנט און געלאַכט פֿון דער וועלט.
מיט שרעק כ׳האָב דערוואַכט אין שווייסיקער קעלט.

איך וויל נישט אין זינדיקער לוקסוס זיך באָדן
און כ׳וויל נישט געניסן פֿון מענטשלעכן שאָדן.

אין גאַנצן דערוואַכט פֿון פֿיינלעכן דרימל,
האָב איך זיך געוואָנדן צום גאָט אין הימל:

באַהיט גאָט דיין פֿאָלק, באַהיט דיינע קינדער,
זיי זאָלן נישט ווערן קיין האַסער, קיין זינדער.

ווייל האַסער נישט טראַכטן פֿון שענערע מאָרגנס
און פֿאַר זייער מיט־מענטש קיינמאָל נישט זאָרגן.

באַשיץ דיין פֿאָלק, נעם די שׂנאה אַוועק
און זאָל שוין צו צרות נעמען אַן עק.

און מיר — באַשיין מיט ליבשאַפֿט מיין ליד,
ווייל ליבשאַפֿט נאָר לעבט אין האַרץ פֿון אַ ייד.

ווער איז אַ ייִד?

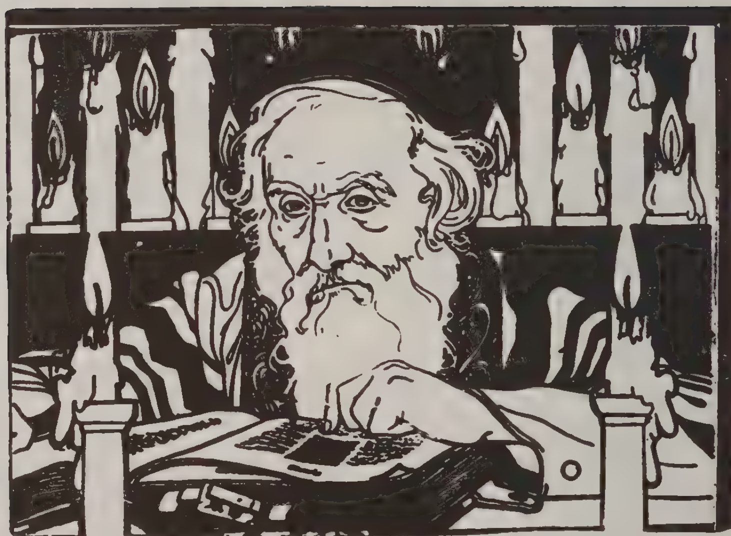
אין ישׂראל, אינעם יידישן לאַנד,
ליאַרמען די פרומע: „געוואַלד, ס׳איז אַ שאַנד!״
זיי שרייען, זיי טומלען, ס׳אַ סומאַטאָכע,
„ראַטעוועט! יידן פאַרנייגן די הלכה!״
„גיוּר, וואָס קומט פון רעפאָרם רבנים
איז גאָרנישט יידיש, ס׳איז נאָר לפּנים!״
„ממזרים, חלילה, דאָ אין ישׂראל,
וועלן פאַרהאַלטן דאָס קומען פון גוֹאֵל!״
„נישט כּשרע יידן, אַ שאַנדע! אַ פלעק!
מיט זיי יידיש פאָלק וועט קומען צו אַן עק!״
„קאָנסערוואַטיווער גיוּר — אַ הימל געשריי!
מען מוז זיי ערשט מאַכן פאַר יידן אויף ס׳ניי!״

אויך אין אַמעריקע אַ געפּילדער און אַ רַעַש,
מ׳סטראַשעט ישׂראל מיטן „גרינס״ אין דער טאַש. . .
מען רופט מיטינגס, מ׳ליאַרעמט, מ׳שרייט:
„ס׳אַ בּושה יידן, ס׳אַ בּושה פאַר לייט!״

איך אַליין ווייטיק, מיין בלוט אויפגעזידט,
ווייל כ׳ווייס דאָך דעם אמת, ווער ס׳איז אַ ייד.
כ׳האָב געזען דעם רָב, מיט אַ בחור צעדורֶעסט,
דער בחור געוועזן אַ באַקאַנטער אַפּיקורס. . .
געזען חסידים מיט חברים פון „בּוּנד״,
צעשלאָגן מיט קאָלבעס, צעביסן פון אַ הונט.
דערשאָסן צוזאַמען, דאָס בלוט אויסגעמישט,
אונדזער שטעטל אַזוי איז געוואָרן פאַרווישט!
כ׳ווייס פיל פרומע, ס׳איז זייער גלויבן,
אַז די שחיטה געווען איז אַ גזר פון אויבן.
אַנטיסעמיטן געהאַט דעם זעלבן זאָג:
„ס׳האָט יעזוס באַשטראָפט די יידן מיט פּלאָג,

„מיט שרעקלעכן טויט, אָן אונטערשיד —
די פרומע, די פּראָסטע, ווער נאָר אַ ייד.״
אַ ייד זיין איז שווער, נאָך שווערער דעם גֵר,
ווייל ער נעמט אויף זיך, וואָס ס׳איז יידן באַשערט.

פאַרוואָס זאָל זיך קריגן אַ גליד מיט אַ גליד?
אַ ייד איז דער, ווער ס׳וויל זיין אַ ייד!

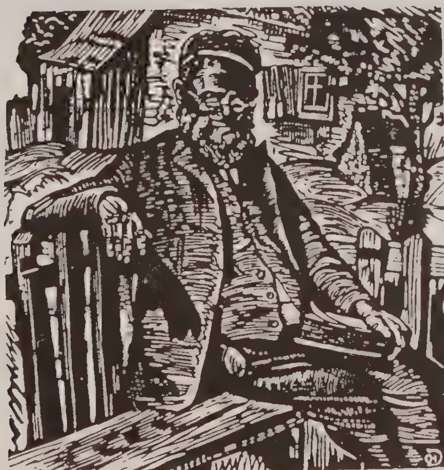
מיט יידיש

דאָס מערדער פאָלק, די „ריינע״ ראַסע,
זאָל ווערן פאַרשאָלטן אויף אייביק און ווייטער!
פאַר פאַרטיליקן יידן אין מאַסן,
פאַר וואַרפן יידן אויף ברענענדיקן שייטער.

די וואָס האָבן געפייניקט יידישע לעבנס,
פאַר זיי זאָל קיינמאָל נישט זיין קיין גענאָד!
קיינמאָל, קיינמאָל די מערדער נישט פאַרגעבן!
פאַרגיב זיי נישט מענטש! פאַרגיב זיי נישט גאָט!

דאָך צו אַ בעסערער וועלט איך ווענד יעדן טראָט,
אין מענטש איז נאָך אַלץ דאָ מיין גלויבן,
און ווען יידן וועלן נישט זיין מער באַדראָט,
קומען וועלן נאָך די ווייסינקע טויבן. . .

און דעמאָלט וועט מער נישט זיין קיין חידוש;
מיט ליבשאַפט וועלן בליען די אַרומען.
און יידן, וואָס ווילן פאַרגעסן זייער יידיש
וועלן מער שוין דעם יידיש נישט פאַרשטומען. . .

דעפּאָרטאַציע פון אַ יידישער משפּחה
געצייכנט פון א. קאַרוואַלאָ

צייכענונג פון הערש אינגער

יידישע לידער

גערהיטן ווי אייגענע גלידער,
ווען אַנטלאָפן פונעם שטעטל,
מיר האָבן די יידישע לידער
אין האַרצן פאַרבלעטלט.

געלאָפן דורך גריבער
פון טויט און צעשטערונג,
געטראָגן דאָ אַריבער
לידער אין פאַרערונג.

אויף פאַרטיזאַנער שלאַכט,
דורך פייער און פלאַם,
אין פינצטערער נאַכט,
איבער בערג און יַם.

אויף קאַמפּספּולע וועגן,
באַהאַלטן אָדער פריי,
געהיטן דאָס „פאַרמעגן"
מיר האָבן געטריי.

אין חושך, גאָר גערן,
די לידער מיר טראָגן,
ביז ליכטיק ס'וועט ווערן
נאָכן נעבטיקן קלאָגן.

דער מאַמעס יידיש

ווען איך ווער שוין גאָר אַ מידער,
טויכן אויף מיר מאַמעס לידער,
הויך ווי דעם טאַטנס קידוש.
ס׳קומען ווערטער, מיט דעם אַ ניגון,
וואָס צערטלען מיך און וויגן, —
לידער פול אין יידיש.

געזונגען האָט מיין גוטע מאַמע,
אַ שטיקל ברויט געווען מסתמא. . .
חלה — נאָר אויף חידוש.
געקלונגען האָט ווי „כָּל מקדש״
דער מאַמעס זמרל אויף שבת, —
אַ זמרל אויף יידיש. . .

טאַקע הערינג במקום פיש,
און שוואַרץ ברויט נאָר אויפן טיש,
דאָך שבת רו — נגידיש.
און ווען געטונקלט דער אַרום,
געזאָגט אַ תּפילה האָט זי פרום:
„גאָט פון אברהם״ אויף יידיש. . .

יידעלעך קליינע

חיימל און בענעלע — ברידער —
יינגלעך קלײנינקע צוויי;
זינגט די מאַמע איצט ווידער,
יידישע לידלעך פאַר זיי.

זינגט שוין חיימל, דער עלטערער,
צוזאַמען מיט מאַמען די לידער.
און בענע, מיט שיינקייט זעלטענער,
העלפט מיט אַלע זיינע גלידער.

קומט דער פרימאָרגן אין פענצטער
און וועקט זיי מיט יידישן ליד.
נישט דאָ איז קיין שרעק פאַר „געשפענסטער" —
דאָ קאָן זינגען פריי איעדער ייד. . .

פרעסטאָן, 1952

איך וויל נאָר זיין אַ ייד

איך וויל נישט זיין אַזוי ווי זיי,
גזלנים, רויבער, שלעגער.
איך וויל שוין בעסער ליידן וויי,
איידער זיין אַ מענטשן־יעגער.

איך וויל נישט מער זיין געיאָגט;
איך וויל, ווי זיי, אַ גוט לעבן.
נאָר ס'איז בעסער מיר צו זיין געפּלאָגט,
איידער צו רשעות זיך איבערגעבן. . .

זיי האָבן שטאַרק מיך געפּייניקט;
מיט סַם ווי שלאַנגען זיי זידן.
עס האָבן מערדער זיך פאַראייניקט
אויסצוראָטן אַלע יידן.

געשפּרייט זיי האָבן גרויל און פּיין;
צעבראָכן פון פאָלק יעדן גליד.
אויב מיט ווייטיק איז באַגלייט מיין זיין,
וויל איך אַלץ נאָר זיין אַ ייד!

מ י י ן פ אָ ל ק

מיין פאָלק איז לויטער קדושה.
מיין פאָלק דאָס ליכט דערנערט.
האָבן פעלקער נישט קיין בושה,
זיי שניידן ליכט מיט שווערד.

די פינצטערניש — אַזוי מעכטיק;
אייזן שטאַרק — דער האַס.
מיין פאָלק אין אַלץ פאַרדעכטיקט,
צי ס׳רויטלט זיך, צי ס׳בלאַסט. . .

באָדט זיך מיין פאָלק, מיין טייערס,
יאָר־טויזנטער אין צַעַר.
דאָך ליכטיק נאָך, ווי פייער,
איז דער אַלטער זשאַר. . .

נאָך טליעט ביז צעצונדן,
אין העליש ליכט — דער זשאַר.
ס׳וועט פינצטערניש פאַרשווונדן
און פאַריאָגן דעם קאָשמאַר!

מיין גאָט פון יידיש

מיט מיר אַלע מאָל פאַראַנען איז גאָט.
נישט גאָט פון נקמה איז מיין האַר.
אין מיין יעדן ריר, יעדן טראָט,
איז ער אַ גאָט פון רחמנות און צַעַר.

ער איז מיין אָטעם, דער צאַפּל פון בליק;
מיט מיר אין דורכפאַל, ווי אין דערגרייכן;
מיט מיר אין אומגליק און אין גליק,
מיט מיר אין נידער און אין הייכן.

מיט מיר ווען גרינג; מיט מיר אין לאַסט;
ער איז מיין וואָרט; ער איז מיין ליד.
פאַר די, וואָס שפּרייטן מאָרד און האַס,
איז זיין אורטייל אויסגעשמידט!

אין פירקאַנטיקע אותיות באַווייזט ער זיך.
מיין גאָט ווערט מיט יידיש דערוואַכט.
ווי מיט אַן אוצר, אַ גאָלדענע שיכט,
וואָס שיינט אויף אין פינצטערער נאַכט. . .

כאָטש יידן אַזויפיל געוואָרן פאַרברענט,
מיט הסכם געשוויגן האָט די וועלט.
וועלן נאָך שרייבן פיל יידישע הענט
אויף יידיש, אין יעקבס געצעלט. . .

נאַטור-לידער...

בײַם טײַכל

כוואַליעס זילבערנע אין טײַכל זיך יאָגן,
מיט אימפּעט זײ טאַנצן צום ערדישן ברעג.
דעם שוימיקן זילבער אויף רוקנס זײ טראָגן,
ווי זײ זאָלן וועלן פֿון דעם טײַכל אַוועק.

די כוואַליעס אין זוניקן זילבער זײ טאַנצן,
ביז זײ דערגרייכן און פֿאַלן בײַם ברעג.
אַ שוים נאָר פֿאַרבלײַבט פֿון זילבערנע גלאַנצן,
אַזוי אויך בלײַבט אַ שוים פֿון מײַנע זילבער־טעג. . .

ווי די כוואַליעס געיאָגט זיך, געלאָפֿן, געפֿאָרן,
געוואָלט וואָס שנעלער דערגרייכן דעם ברעג.
נישט געוואָלט זען, ווי עס פֿליִען די יאָרן
און מען האַלט שוין באַלד בײַם סוף פֿון וועג. . .

ווי כוואַליעס געדרייטע פֿון ווינט אין אַ צאָפּ,
דערגרייכן און פֿאַרשווינדן אין זאַמדיקן ברעג.
מיט זילבער־גרוי די האָר אויפֿן קאָפּ,
שפּאַנט מײַן לעבן צום ערד־באַדעק. . .

אין וואַלד

איבער וואַלדיקן רויש,
אין גרויליקע טעג,
ציען זיך שעהען
מיט טויטלעכער שרעק.

דער פלאַטער פון פויגל,
אַ חיה ברומט בייז.
אַלץ מאַכט דעם דמיון
קעלטער פון אייז.

נאָר מיטנאַכט אין וואַלד
איז רויִק אַזוי —
דאָס לעבן דאָ איז זיכער
ביז הימל ווערט בלוי.

ווען ליכטיק דער וואַלד,
די ראַנדן אין רויט,
טונקעלע שאָטנס
שרעקן מיט טויט.

אַ ייד אין פעלד

אַ פּאַס ווילדגראָז, אַ צעהאַקטער,
דער פאַרמער שאַפט דאָ אַ „לאַן״,
סאָפּעט און רוישט דאָ זיין טראַקטאָר,
און ס׳קלינגט דאָס שטאָליק געשפּאַן.

דער פאַרמער — אַ ייד מיט מאַשינען,
פּרוכטבאַר מאַכט דאָרנדיקן באָדן,
אין דמיון ער זעט שוין דאָס גרינען
פון פעלדער, מיט זריעה באַלאָדן.

אין זיין מוח פיל מחשבות פאַראַן,
פון חומש, פון חדר, פון לַמדָן,
און ווי באַשאַפן האָט משה דעם מַן
אויף טרוקענע מדברשע זאַמדן. . .

פריילעך פאַרציט ער אַ ניגון,
די זון אים ליכטיק באַהעלט.
די מאַשינען זיך פריידיק צעוויגן —
אַ ייד שאַפט שפּייז פאַר דער וועלט. . .

פּרעסטאָן 1951

אַ פֿאַרמערס תּפֿילה

אַ ווינטערדיקער נעפּל
קומט אָן פֿון טונקלען וואַלד.
די לופֿט אַ ביסל פֿראָסטיק,
ס׳איז כמורנע נאָך און קאַלט.

נאָך זיינען די אַרומען
מיט קילער לופֿט פֿאַרבויט.
דאָך לאַנגזאַם וועקט די ערד זיך
— די מאַמע פֿונעם ברויט. . .

אַנטבלויזטע שטיקער בייטן,
שוואַרצע שטיקער ערד,
ווינקען, ווייזן, זאָגן:
„נייער פֿרילינג ווערט״.

אַ פֿאַרמער שיקט די בליקן
צום אַנטבלויזטן פֿעלד,
ער זעט שוין פֿאָר אַ זומער,
אַ נייעם אויף דער וועלט.

ער שיקט צו גאָט אַ תּפֿילה,
זיין וויכטיקסטער געבעט,
אַז די ערד זאָל גרייטן
שפּייזן צו דער זעט. . .

אַ ייד אַ פּאַרמער
געמאָלן פון יהודה פּען

פרילינג

געמאָלן פון אהרן בוך

פרילינג

פריילעך פייגל, פרילינג דאָ אַ נייער,
פּאַשען זיך קי, ביימער צוויטן.
נאָר דער מענטש, ווי פּאַר פייער,
מורא האָט „גאָט זאָל היטן"...

מענטשן ציטערן, אַז אַ מלחמה
דער נייער פרילינג זאָל נישט ברענגען.
פייגל פליען, פייגל קומען,
באַזונדער און אין שרענגעס.

שפּרינגען ציגן אויף ערד צעגרינטער
אין פרילינגדיקן באַגינען.
מענטש אין מורא אַ פאַרשפּינטער,
קאָן זיך דאָס נישט פאַרגינען...

נאָך אַ מאַי

ס׳איז געלעבט — טאַקע חַי!
געקומען איז דער חודש מאַי.

געהאַפּט אויף מאַי און זיך דערוואַרט,
די צייט, זי האָט נישט אָפּגענאַרט.

אַלץ בליט און גרינט אין מאַי,
די זון איז וואַרעם, העל און ניי.

אַלע ביימער מיט צוויט צעבליט,
ווי גרינער טעפּיך יעדער טריט.

נאָר ווען דער מאַי וועט אַוועק,
וועט צום בליעכטס זיין אַן עק.

אויפגעבליט און אָפּגעבליט,
אָט אַזוי דאָס לעבן פליט. . .

זומער אין דאָרף

זומער — שטאָט, געבראַזג, גערויש,
די לופט ווי הייסער בליי.
זומער — דאָרף, געוויקסן ברויז,
אַרומען ברייט און פריי.

אין דאָרף אַן אַנדער אַלף־בית,
אַן אַקער און אַ „באָרענע״,
אויף די פעלדער, פול מיט פלייס,
ווייצענע און קאָרענע.

אַ צעהעלטע זון דאָ גיט כּוח
יעדעס גרעזל, בלאַט און שטאַנג;
גרינע אוצרות וואַקסן הויך,
מיט שטאָלץ וואַקסט דאָ יעדע זאַנג. . .

אַ זומער פֿאַרנאַכט

זון פֿאַרלאָזט אין פּורפּור רויט
דעם סאַמעטענעם גרין,
אין דעם גאָרטן פֿול מיט שיינע בלומען.
זויגט דורשטיק דאָרט
פֿון יעדער בלום אַ בין,
רוישט די לופֿט מיט בינען־זשומען.

אינעם גאָרטן פֿליען בינען,
זיי שטעלן זיך און קרייזן
אַרום די בלומען, איידער טאָג פֿאַרגייט.
ווי זיי וואָלטן געוואָלט
וואָס שנעלער צו באַווייזן
זיך אָנזויפֿן מיט בלומען זאַפֿט און פֿרייד. . .

ווען זון פֿאַרגייט און
טונקל ווערט דער הימל,
באַהערשט דעם גאָרטן אַ נאַכטיקער געפֿיל.
יעדע בין האָט שוין לאַנג
פֿאַרלאָזט איר שיין בלימל,
וויינען די בלומען מיט טוי אין דער שטיל.

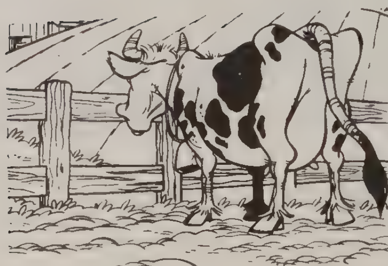

אַ זומער רעגן

ווי אַ גאַסט איז אַ רעגן געקומען
אויף לאָנקעס פאַרגעלבטע
פון בראַנדיקער זון,
פון היציקע טעג אַ סך.
געקומען מיט דונערן
און בליצן צעהעלטע,
באַוואַסערט די פעלדער
און דעם טרוקענעם שליאַך.

און יעטווידער מאָל,
ווען ס׳בליצט אויף דער הימל,
דער רעגן, מיט אימפּעט
שטאַרקער נאָך פאַלט.
דערוואַכן די זאַנגען
און בלומען פון דרימל,
און ס׳וואַשן די קעפּ זיך
די ביימער אין וואַלד.

עס לעבט אויף ווידער
און דערפרישט יעדן בלי;
שמעקט אויף דאָס ניי
די דערפרישטע רויז.
פריילעך טראָגט זיך
דאָס מעקען פון קי
און מישן מיט רעגן
און דונער זיך אויס.

אָסיען אין ניו ענגלאַנד

ס׳שיינען דיביימער, ווי גאָלד און פּלאַטין,
ווי דאַמען אויסגעפּוצט פאַר אַ חשובן גדול.
אויך ביימער דאָ אין ווייס און גרין,
דאָס זיינען ביימער פון אַקאַציע און נאָדל.

זיי לויכטן הערלעך, ווי סנה אין די פלאַמען,
ווי הייליקע אין שפּיזיקער זונען־שיין.
ביי די וועגן זיי שטייען ווי אַ קאָליר פּאַנאָראַמע,
ווילן דאַנקען פאַרן ווערק דעם באַשאַפער אַליין. . .

שטרעקן זיך צווייגן מאַיעסטעטיש צו הויכן,
באַצירן דאָס שטיין־לאַנד, באַצירן די וועגן,
שניידן דורך באַגינענס אין נעפּלס, ווי רויכן,
און רוישן ווי טראָפּנס, וואָס פאַלן פון רעגן. . .

ס׳רוישן די בלעטער קאָלירטע ביים פאַלן,
בלעטערלעך גאָלדענע, רויטע און ברוינע.
עס בעטן זיך ביימער ביי זוניקע שטראַלן:—
לאָזט אונדז נאָך האַלטן די גאָלדענע קרוינען. . .

אָסיען אויף דער פּאַרם

בייטאָג גיט די זון נאָך אַ וואַרעם,
ווי אַ „זיי־געזונט״ און שוין!
פּאַלן בלעטער רוישיק אויפן פּאַרם
פון אַ בוים מיט אַ גרינעם קרוין.

בלעטער קאָלירטע הייבן אָן פּאַלן,
פון פעלדער פּאַרשווונדט דער גאָלדענער ווייץ.
די זון מיט אירע שוואַכינקע שטראַלן
וויל זיך מיט מענטש געבן אַ רייץ:

פלעגסט אין זומער אַזוי זיך קרימען,
געבעטן אויף ווינט און אַ ביסעלע קעלט.
טו איך דיר אַ טובה, כ׳הער דיינע שטימען,
כ׳וועל באַלד זיין אונטער וואָלקנס פּאַרשטעלט. . .

פּאַלט אָן די נאַכט — אַ שוואַרצער וואָלקן,
אַ רעגן פּאַלט אַ קאַלטער, אַ נאַסער.
אַזוי ווי דער הימל וואָלט זיך געמאָלקן
מיט שעפּלען און שעפּלען מיט וואַסער.

וויעט דער אָסיען אין טונקעלע אַרומען,
דער קאַלטער רעגן רוגזהדיק פּליסט.
פּאַרווישט די צייכנס פון געוועזענע בלומען
און ס׳ווייקן זיך פעלדער אין טייכן פּאַרוויסט. . .

עס ווערט אומעטיק אויפן האַרץ,
נישטאָ שוין מער דער זומערדיקער שאַרם.
דער טאָג ווערט קלענער, די נאַכט איז שוואַרץ —
ס׳הערשט דער אָסיען אויף דער פּאַרם.

אַ בוים אין ווינטער

ס׳פאַלט אַ שניי און שנייעלעך
בלאָנדזשען אין געדריי.
אין טאָל אַ בוים אַן עלענדער,
שטייט און קוקט אויף זיי.

אין געוויטער שנייאיקן,
טרוימט דער בוים אין טאָל,
ער טראַכט פון פאַרגאַנגענעם
און וואָס ס׳איז געווען אַמאָל. . .

פון טוי אין די פרימאָרגנס,
וואָס געפאַלן דאָ אַרום,
צוויטן האָבן זיך צעוואַקסן
אין אַ קאָלירטער בלום.

פון נעסטן פול מיט סווישטשען,
אַ פריידיק פייגל־געזאַנג.
פון באַגינענס וואַרעמע
ביז צו זון־פאַרגאַנג. . .

שטייט דער בוים אין בענקשאַפט,
ווי איינגעדאַרט פון וויי.
פאַלט אויף צווייגן נאַקעטע,
פוכיק, קאַלטער שניי.

פאַרשיידענע לידער. . .

פאַרשיידענע לידער. . .

צו יהושע

(סאָנאַטע)

(פאַר אונדזער אייניקל, געבוירן מאַי 9, 1982)

דיין טאַלאַנטירטער טאַטע, געבוירן איז אַ די.פּי.־קינד.
זיין געבורט געבראַכט אונדז פרייד און באַדויער.
אונדזערע הערצער געקלאַפּט האָבן, ווי פליגל אינעם ווינט,
פון דעם גרויסן גליק אין צייט פון טרויער.

אין לאַנד וווּ דיין טאַטע האָט צום ערשט דערזען די וועלט,
פון דאָרט איז געקומען אונדזער אומגליק, און ס׳נייע גליק.
אַ יידיש קינד געבוירן אין אַ די.פּי. געצעלט,
איז ווי צווישן פינצטערניש און ליכטיקייט אַ בריק.

דיין טאַטע האָט געבראַכט צו אונדזער חושך אַ שיין,
באַלויכטן אונדזער וועג, געהיילט אונדזער פּיין.
און דו ביזט געבוירן איצט אין פרייען לאַנד.

איז וואַקס געזונט און וייס: נישט האַסן, נאָר ליבן איז גוט,
כאָטש דיינע באָבע־זיידע שיעור נישט פאַרגאָסן זייער בלוט,
אָבער מיט שטענדיקער ליבשאַפט שטרעקן זיי אויס זייער האַנט.

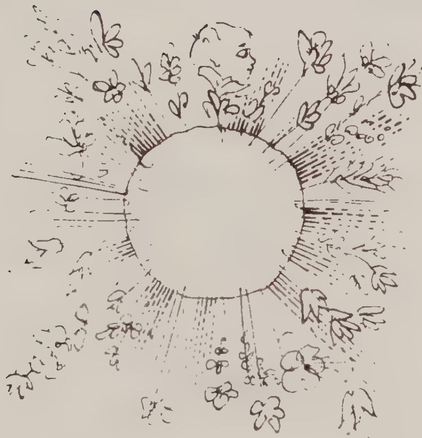
בלימעלעך

(פֿאַר אונדזערע אייניקלעך)

בלימעלעך, אומגעקערט מיר אַ חלום,
וואָס כ׳האָב געחלומט צוריק שוין לאַנג.
ביי צוויטיקע ביימער מיין צוקונפט געמאָלן,
מיין יוגנט פרייד און געזאַנג.

ס׳האָט דער חורבן געמאַכט מיך פאַרגעסן
די זינגעוודיקע, פריילעכע טעג;
ס׳האָט דער טרויער מיך אינגאַנצן באַזעסן,
ווי דערנער אויפן וואַנדער־וועג.

בלימעלעך יונגע געבראַכט האָבן פרילינג,
ווען טריבער אָסיען באַזעצט האָט מיין שוועל.
מיט קינדערשער פרייד מיין טרויער זיי שטילן,
איך דריק זיי צו מיין האַרצן און קוועל.

פרילינג אין אָסיען

ווען כ׳האָב דערוואַרט דעם כמאַרנעם אָסיען,
דעם סעזאָן פון יאָר, דעם טריבן,
ווען דער אַרום פון רעגן ווערט פאַרגאָסן
און קיין בלעטל אויפן בוים איז נישט פאַרבליבן.

האָט דער הימל זיך ווידער צעבלויט,
די זון איז ווידער געוואָרן העל.
אירע שטראַלן זי שיקט איבערן פלויט
און ווי אַמאָל באַלויכטן מיין שוועל.

ווען ס׳האָבן רוצחים מיין לעבן צעטראָטן,
און מיינע נאָענטסטע אין קברים צעשפּרייט,
בין איך פאַרבליבן נאָר אַליין, אַ שאָטן
פון אַ פאַרגאַנגענער וועלט, פאַרגאַנגענער פרייד.

נאָר ווען צעעפנט ס׳האָבן זיך קינדערישע אויגן,
(פאַר זיי איז דאָך ניי אונדזער וועלט).
האָבן זיי דעם אָסיען מיט אַ שמייכל פאַרצויגן,
געבראַכט נייעם פרילינג אין מיין געצעלט. . .

די שטראָף. . .

גייט אַן אַלטער איינגעהויקערט,
איינגעבויגן, ווי „אָנגעבויקערט”.
שוואַך איז ער, שוואַך און אַלט,
אפילו זומער איז אים קאַלט.

בלאַס געזיכט, מיט געלע פאַרבן,
געקאַרבט, ווי די קאָרע קאַרבן;
די מלבושים — הוילע פלעקן,
און ער שפּאַרט זיך אויף אַ שטעקן.

אַליין ביים שלאָפן און ביים עסן,
גאָר פון אַלעמען פאַרגעסן.
פאַרביי אים גייען חברה יונגען,
וויצלען זיך מיט לויזע צונגען.

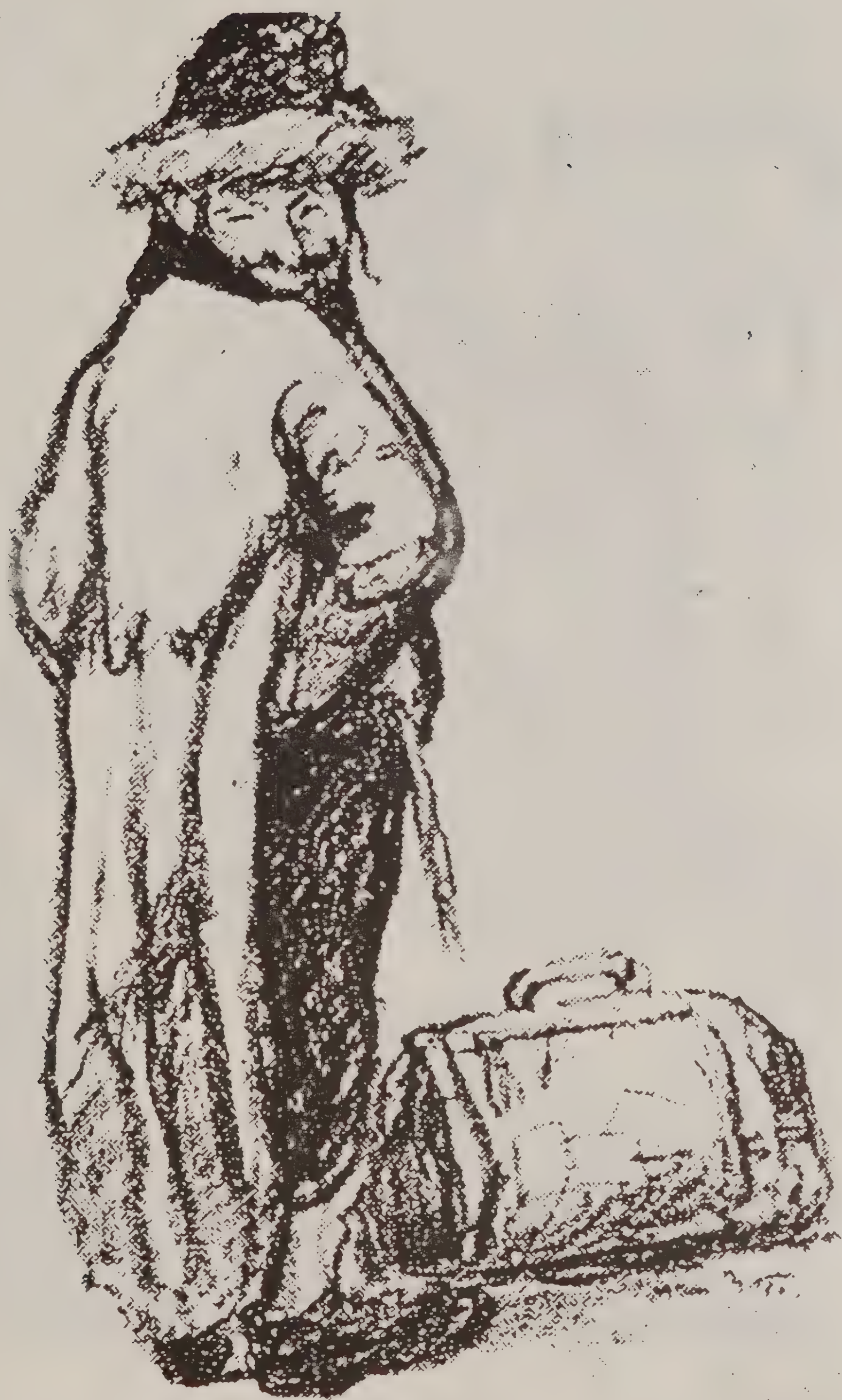
לאַכן פריילעך פונעם אַלטן:
„דיין שטעקן קען דעם ים צעשפּאַלטן”...
דער אַלטער הערט און אים פאַרדריסט,
דער חוזק שטעכט אים ווי אַ שפּיז!

ווען צו זיין דירה ער דערגייט,
דערמאָנט ער זיין פאַרגאַנגענהייט;
פון שופלאָד בילדער אָן אַ צאָל,
דערמאָנען דעם „געווען אַמאָל”. . .

ווען יונג געווען, פון זון פאַרברוינט,
האָט ער אויך אַלטע נישט געשוינט.
מיט חברים אויסגעלאַכט
דעם אַלטן אין זיין גאַנג און טראַכט.

זיכער קומט ער אָפּ אַצינד
פאַר זיין גרויסער יוגנט זינד:
„ס׳מוז אַזוי שוין זיין מיין סוף,
פאַר חוזק מאַכן קומט די שטראָף”. . .

אַ ייִד מיט אַ פּעקל

געצייכנט פֿון זינאָווי טאָלקאַטשאָוו

מיינע פּעק

(פּאָעמע)

גאָר צום שטוינען! גאָר צום גאַפן!
האָסט אַ שיינע וועלט באַשאַפן.

פאַר אַלעמען געמאַכט אַ שיינע וועלט,
נאָר פאַר אונדז דיין רחמים פעלט.

ווען קלייבן כ׳וועל זיך פון דאָ אַוועק,
נעם איך מיט מיט צרות פולע פּעק;

אָנגעשטאָפּטע פּעק מיט פיל וויי,
מיט שמע ישראל אויסגעשריי.

און שווערע קאַסטנס מיט געבעט,
נאָך איידער ס׳איז געוואָרן שפּעט.

איצט געבעט און תורה לערע
קאָנסט פון דאָרטן מער נישט הערן.

כ׳פּאַק אויך אַריין אין די פּעק,
זכרונות פון מיינע שיינע טעג:

צאַרטע שמייכלען פון קליינע קינדער;
אויף לאָנקעס גרינע — שאָף און רינדער;

פעלדער, וועלדער, צעבליטע אַרומען,
גערטנער פול מיט צאַרטע בלומען.

אויף יונגן צוויט שטראַלן שיינען,
בלויע טייכן באַזילבערט זיינען. . .

אַ זומער רעגן — פון גאָט אַ נאַש —
מיט ליכט פון בליץ און דונער רַעַש.

דעם אָסיענס ווינטערדיק געוויי;
דעם ווינטערס ערשטן ווייסן שניי,

וואָס פֿאַרכאַפּט מײַן אויג און אויער,
דורך די פֿרײדן, דורכן טרויער;

דורכן שטורעם קראַך און בליץ,
האָט מײַן מוח אַלץ פֿאַרקריצט.

כ׳וועל פֿאַרן בורא אַוועקשטעלן די פּעק
מיט ייִדישע צרות פֿון עק צו עק,

און ווען כ׳וועל אים אַלץ צוטראָגן,
וועל איך פֿרעגן און כ׳וועל זאָגן:

פֿאַראַנען פֿעלקער רײַך ווי קורַח,
פֿאַרוואָס זײַי נישט געשענקט די תּורה?

פֿאַראַנען פֿעלקער שטאַרק ווי אײַזן,
פֿאַרוואָס נישט זײַי מיט מצוות שפּײַזן?

אַ נישט־ייִד קען צו דיר קומען,
אָן צו טענהן, אָן זיך קרומען.

ער האָט דײַן תּורה נישט געהאַט,
אָבער אַ לעבן פֿול און זאַט.

אַ ייִד מיט תּורה, פֿרום און גוט,
האָט פֿאַרגאָסן עמערס בלוט.

אַ ייִד פֿאַרמשפּט ביים געבוירן,
ס׳זאָל אַ שׂנאה צו אים יוירן.

מיט סַם ווי ביים שלאַנג עס זידט,
וויל שׂונא טויטן יעדן ייִד!

זע מײַן געפּעק, עפֿן דײַנע אויגן,
זע ייִדישע צרות — פֿולע סטויגן.

זע אויך די שײנקייט פֿון דײַן באַשאַף,
קוק אויף ביידע, קוק און גאַף.

קוק זיך אַרום אין דײַן געצעלט
און זע: פֿאַר אונדז דײַן רחמים פֿעלט. . .

האָפּענונג

כ׳האָב היינט נישט באַגראָבן דעם נעכטן
פול מיט האָפענונג, אין ענדלאָזן טאָל;
וועל איך קיין שבעה נישט אָפּריכטן,
און נישט שרייען: „שמע ישׂראל״.

אויך ליגן נאָך נישט באַגראָבן,
די יידישע שׂונאים, וואָס קומען
ווי טשאַטעס הונגעריקע ראָבן,
פון דער וועלטס אַלע אַרומען.

די וועלט איז נאָך פאַרבליבן
ווי פריער, אָן סדר, אָן טאָלק!
יעדער שׂונא האָט שוין פאַרשריבן
דעם אומקום פון יידישן פאָלק!

דאָך האָף איך, ווי ס׳האָפט יעדער ייד,
ווייל צום האָפן מיר זיינען באַשאַפן.
כאָטש די ערד אונטער אונדז בריט,
דאָך טראָגן מיר גלויבן און האָפן.

איך באַדויער נישט מיינע טעג,
וואָס אַנטשלאָפן אויף אייביק זיי ווערן.
שטאָלץ מיט האָפן גיי איך מיין וועג,
ביז טויט וועט מיין לעבן פאַרצערן!

מיינע ווערטער

ס׳גאַנצע לעבן פאַרמאָגט אַ ווערטער שפּיל.
געמיינט: מיט וואָרט כ׳קען טון וואָס כ׳וויל.

ווען נאָך יונג כ׳בין מיין וועג געגאַנגען,
מיט פריילעכע ווערטער אין מיינע געזאַנגען.

איצטער, אויף דער עלטער, אין מוח שוועבן
פיל ווערטער נאָך פון מיין יוגנט לעבן.

ווי בלומען אין אַ וואַזע איינגעפּאַסט,
זיינען ווערטער אין פראַזן פאַרפּאַסט.

ווי זילבער שטערן, אין אַ נאַכט אַ בלאַסער,
שפּיגלען זיך אין אַ פלאַכן וואַסער. . .

נאָר צו פאַרזיגלען אין האַרצן די וויי־ערטער,
קען איך אַלץ נישט געפונען קיין ווערטער.

געדאַנקען, תמיד די גרויל נאָר זיי שפּיגלען,
כ׳האָב נישט קיין ווערטער די גרויל צו פאַרזיגלען.

גיי איך אַרום פול מיט פראַגעס און רייד:
כ׳האָב געקענט ווערטער באַשאַפן פאַר פרייד;

נאָך זוך איך ווערטער דעם פיין צו פאַרקלעפּן,
דעם וויי, ווו פאַרטראָגן, פאַרשלעפּן.

קען איך קיין ווערטער פאַר דעם נישט געפונען,
ווי פון אַ געלעבערטן פאַס איז דער וויין אויסגערונען. . .

עליע וויזעל

זיינעווערטער קלעפּן ווי האָניק צום גומען,
זיין שאַפן — אַ שפע פון מענטשלעכסטן קוואַל.
וויפל וויזעלס זיינען אין גרויל אומגעקומען?
אין פּיין און יסורים ביטערער ווי גאַל?. . .

וויפל וויזעלס, די גייסטיקע ריטער,
געוואָרן זיינען פאַרגאַזט און פאַרברענט?
וויזעלס, וואָס זיינען פון שלום די היטער;
וויזעלס, וואָס בויען פאַר קיום די ווענט.

וויפל גאונים האָט די וועלט אָנגעווירן —
וויזעלס, איינשטיינס און סאָלקס?
וויפל פּראָגרעס איז געגאַנגען פאַרלוירן
מיט בלוטיקן דאָס יידישע פאָלק?. . .

דאָס פאָלק, וואָס האָט דער וועלט געגעבן
עטיקס און מאָראַלישע ווערטן.
דאָס פאָלק, וואָס געזאָרגט האָט פאַר מענטשלעכן לעבן,
האָט גאָר באַקומען אַ לוין אַ פאַרקערטן!

וויזעל, ווי אַן אָדלער, וואָס פליט אין די הויכן,
וויל ער בויען אַ שענערע וועלט.
אונדזער וועלט מיט מאָראַל באַהויכן
און אַ מענטשהייט מיט ליבשאַפט באַזעלט.

קוק און באַוווּנדער זיין כּוח פון שאַפן,
זיין גייסטיק־באַפליגלטע מאַכט.
זיין לערע פאַר שלום, גלויבן און האָפן,
ווען זיינע אויגן זעען נאָך די נאַכט. . .

זייער געענדערט אין טאָג פון באַפרייונג,
אומגלויבלעך געזען זיך אַליין אין שפּיגל.
דאָך מיט ליבשאַפט ער קעמפט פאַר באַנייונג,
ער צעמענטירט אַ ציגל אויף אַ ציגל. . .

צום פּאָעט יעווטושענקאָ

(צום דערשיינען פון זיין ליד ,,באַבי יאַר״)

צו דיר, מיין פריינד, מיין ליד אַצינד,
מיין פריינד אין גרויסן צער.
ביי מיר ביסטו ווי אַ קָדוש־קינד,
געלויטערט אין באַבי־יאַר.

אויב מאָס אין קדושה איז פאַראַן,
איז דיין שטאַפּל גאָר, גאָר הויך!
ווייל מוזט נישט ווי אַ קָדוש־מאַן
שטאַרבן פון אַ שאָס אין מוח.

האָסט זיך שעפעריש געמיט
און דיין פרייהייט אין קאָן געשטעלט;
מיט וואָרט, וואָס מאָנט און גליט,
מיט הויכער מענטשלעכקייט באַזעלט.

דיין שווערד איז דער כוח פון וואָרט,
דאָס יידישע כלי־זין פאַר טויזנטער יאָר.
זיי זשע מיט פיל קראַפט אָנגעגאַרט,
צו טראָגן דעם צייכן פון ייד אין קאַיאָר!

פרעסטאָן 1964

אַ פּאַרטיזאַנס פרילינג

האָב איך דען נאָך פרילינגס
דערוואַרט אין מיין לעבן?
האָט זון ווען דעם אומקום
אירע שטראַלן געשיקט?
צו צעשטראַלטע אַרומען
מעג איך דען שטרעבן?
ווען פון לאַנג שוין צו זון
כ׳האָב מיין ליבשאַפט דערשטיקט. . .

דאָך, ווען ס׳שיינט ווידער
מיט פרילינג דער דרויסן
און זון האָט זיך ליכטיק
ווידער שיין צעשטראַלט.
ווען ס׳גרינען די סטעפּעס
און גראָזן זיך גרויסן,
און ס׳באַקרוינט זיך מיט גרין
מיין ליבינקער וואַלד.

דאַן ציט מיך צום פרילינג,
צו ביימער די גרינע
אין וואַלד דעם צעבליטן
דערמאָנען דעם „געווען אַמאָל״. . .
ווייל צום וואַלד כ׳בין געלאָפן
פון גרויליקער שׂנאה;
כדי פון דאָרט צו מאָנען
בלוטן פאַר בלוט!

מיינע מעת־לעתן

ס׳איז סַם מיין וואַסער און ס׳ברויט וואָס כ׳עס,
דאָך שפּין איך ליבשאַפט אין שעהדיקן מעת־לעת.

אַ מלאך פון שיינקייט צו מיר ער רעדט,
און באַלד אַ צווייטער — פון ערשטן ער שפּעט.

מיט איינעם איך שאַף ליבשאַפט, ס׳איז מיין נויט,
דער צווייטער דערמאָנט מיך אין גרויליקן טויט.

דער גוטער, ער רעדט פון אַ פּרעכטיקער וועלט;
דער שלעכטער מיין געבוירן באַוויינט, פאַרשעלט.

מיט דעם גוטן מלאך ווערט ליבשאַפט געבוירן;
דער צווייטער ווייזט מיר, וואָס כ׳האָב פאַרלוירן.

אַזוי ציען זיך נעכט מיינע, שלעפּן זיך טעג,
ווען כ׳גיי שוין צו פרייד, פאַרשטעלט ווערט מיין וועג.

אין שלאָף, ווען איך חלום פון ליבשאַפט און פרייד,
וואַקסט אויס אַ גזלן, מיט האַקן־קרייץ באַקליידט.

ווען כ׳קוש מיינע שיינע אייניקלעכס קעפּ,
דערמאָנט זיך מיין פריילעכע יוגנט אין סטעפּ.

נאָר גלייך מיטן סטעפּ קומען אוקראַינער באַנדיטן
און כ׳דערזע די לעבנס, וואָס זיי האָבן פאַרשניטן.

ביים קושן די הענטעלעך פון די קליינינקע יידן,
הויבן אָן פּראַגעס אין קאָפּ מיר צו זידן.

שטעל איך דער וועלט אַ קשיא און פרעג:
נישט אַריבער דער גרויל איז? ווו איז דער ברעג?

וואָס מיינט דאָס שמירעכץ אויף ווענט פון שולן?
דער האַקן־קרייץ און „טויט פאַר יידן" געמאָלן?

רעדט גלייך און שרעקט מיך דער מלאך פון גרווילן:
„שוין פאַרגעסן די ווענט פון די שולן אין פוילן?"

ווערט סם מיר דאָס וואַסער, און ס'ברויט וואָס איך עס,
דאָך וויל איך שפּינען ליבשאַפט במשך דעם מעת־לעת.

,,ווי זאַמד ביים ברעג״. . .

ס׳טראָגן גאָטס ברכה שוין לאַנג די יידן:
,,איר זאָלט זיך מערן ווי זאַמד ביים ברעג״.
נישט געווען די וועלט פון דעם צופרידן,
גענוצט דעם ,,זאַמד״ פאַר זיך אַלס וועג. . .

ווי דאָס זאַמד אויסגעטרוקנט פון היץ,
וואָס איז צעשפּרייט ביים יַמישן ברעג;
עס ווערט געטראָפן פון דונער און בליץ,
ווי אַן איינזאַמער בוים אויפן וועג.

שוין לאַנגע טויזנטער יאָרן אַזוי,
אין וואַלגער, ווי זאַמד ביים ברעג.
מיט אַן אייביקן יידישן ,,אוי״,
צרות און פּיין אויף וועג און שטעג.

אויך טרעפט, אַז דער ים גאָר ווילד ווערט,
ער שטורעמט מיט כוואַליעס דעם ברעג.
ווערט דאַן אַלץ דורך וואַסער צעשטערט,
דער נאַסער זאַמד פאַרלירט זיין וועג

און ווערט פאַרשלעפּט אין תהום פון ים,
דאָרט ווערט פיל זאַמד פאַרלוירן.
דער ברעג ווערט פאַרפּלייצט מיט שמוץ און סַם,
און נייער זאַמד ווערט נישט געבוירן.

און קען ווער אַנטלויפן אין אָט דער בהלה
צו ערגעץ ווו אַ טרוקענעם שטעג,
ער ווייסט: גאָטס ברכה געוואָרן אַ קללה,
צו זיין ,,ווי זאַמד ביים ברעג״. . .

קַיִנס סַם

ווען מיין וואָרט זאָל ווערן אַ פאַקל,
וואָס צינדט אָן אַ מעכטיקן פלאַם,
וואָלט איך זיך נישט געוואַקלט
צו פאַרברענען קַיִן און זיין סַם!

קַיִן, ווי שלאַנגען פול מיט גיפט,
פאַרסַמט ער די גאַנצע וועלט.
די וועלט איז פאַרגליכן צו אַ שיף,
וואָס איז אין מיטן ים אָפגעשטעלט.

וואַקלט די שיף זיך אין שטורעם,
קַיִן וויל כאַפן דעם רודער.
מיט סַמיקן האַס, וואָס ער פורעמט,
טויט ער זיין אייגענעם ברודער.

ער צעטומלט די „פאַסאַזשירן",
פאַרגיפט זיי מיט סַמיקן האַס.
קַיִן וויל דאָ יעדן דערפירן
צו האַסן ביז משוגעת.

קען די שיף נישט דערשווימען
צו אַ טרוקענעם, ליכטיקן ברעג,
ווייל קַיִנס כסדר זיי קומען,
מיט האַס אין זייערע פעק.

די שיף אין שטורעם זיך וויגט,
אָט זינקט זי אין טיף פונעם ים.
און האָט, דוכט זיך, קַיִן געזיגט
מיט ליגנס, מיט האַס און מיט סַם!

ווען וואָרט מיינס זאָל ווערן אַ פאקל,
וואָס צינדט אָן אַ מעכטיקן פלאַם,
וואָלט איך זיך נישט געגעבן קיין וואַקל
ביים פאַרברענען קַיִן און זיין סַם!

יום כפּור אין שול

אין שול, אין רייען לאַנגע,
וויגן זיך יידישע באַזילבערטע קעפּ.
ווען כ׳קוק אויף זיי, מיר דוכט זיך,
איך זע אַ רייפן קאָרן־סטעפּ.

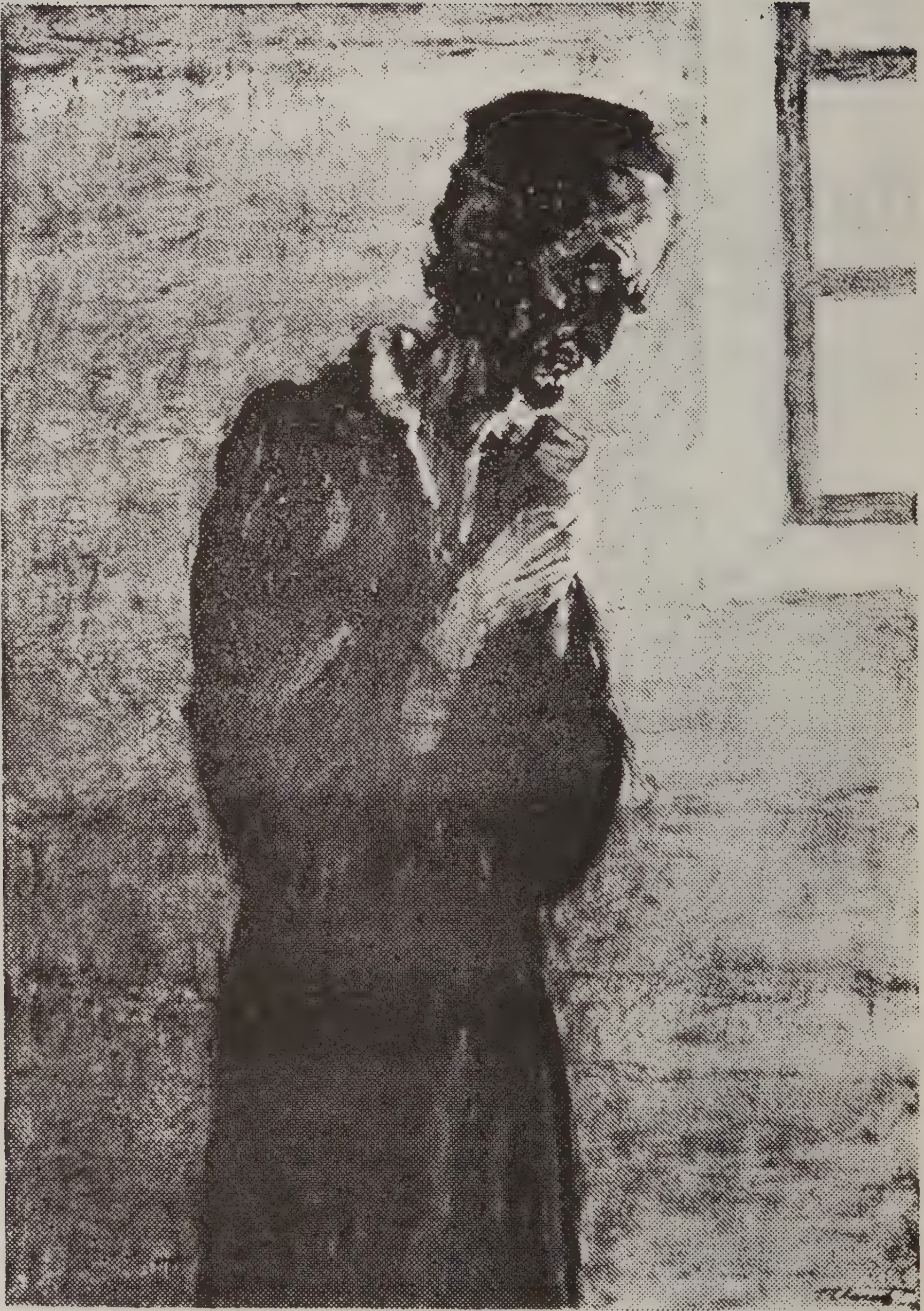
זיי וויגן זיך אַזוי ווי זאַנגען,
רייפע, פולע, זילבער גרויע,
וואָס וויגן זיך פון לייכטן ווינטל,
אויף די הויכע גאָלדענע שטרויען. . .

ס׳גרייט זיך זומער שוין אַוועק,
און די טשאַטעס פויגלען פליען.
אָבער רייפע זילבער זאַנגען,
וואָלטן אַלץ נאָך ווען בליען. . .

אַזוי אויך יידן אין אַ תפילה,
בעטן זיך ביי גאָט דעם פרומען:
ס׳זאָל דער ,,שניטער׳׳ מיט זיין קאָסע,
אַזוי גיך צו זיי נישט קומען.

וויג איך זיך מיט זיי צוזאַמען
און זאָג מיט זיי די ווערטער שטילע,
ווייל אויך ווי זיי איז מיין קאָפּ באַזילבערט,
בעט איך אויך די זעלבע תפילה. . .

אַמאָל איז מען אַזוי געפאָרן. . .

. . . היינט פאָרט מען אַזוי

אויף פלאָרידע עסטראַדעס

זומער, די זון, אַ גרויסע היץ!
פינף און נײַנציק גראַד איז.
אין דער מיט פון ברען און שוויץ,
בויט מען דאָ עסטראַדעס.

ברייט און לאַנג זײַנען זיי,
פיל ליניעס איז אין יעדער.
מען ברעכט דורך באַרג און קליי,
מען בויט אָט אָ דאָ כסדר.

אויף די שוין אויסגעבויטע
שוואַרץ אַספּאַלטענע וועגן,
יאָגן זיך ווי אומגעדרויערטע,
אויטאָס — פּייל־פון־בויגן!

יאָגן זיך אַזוי געשווינד,
שרענגעס אויטאָמאָבילן.
הודיען הויך ווי דער ווינט,
קיינמאָל נישט אײַנצושטילן.

זומער צייט, זיי זײַנען פּיל,
נאָר ווינטער צייט נאָך מער.
עסטראַדעס — גאָר אַ ווונדער שפּיל,
דאָס וווּנדער פון פּאַרקער. . .

ווינטער מער נאָך יאָגן זיי,
ס׳איז שטאַרקער דער אַליאַרם.
ווינטער דאָ נישטאָ קיין שניי,
קומט מען אין דער וואַרעם.

בין איך אויף אויף דעם שאָסיי,
איך יאָג זיך אויך אוודאי. . .
מיילן לויפן מיר פאַרביי
געשווינד אויף דער עסטראַדע. . .

ס׳לעבן לויפט אויפן ווייכן געזעס,
די הענט קירעווען דעם רודער.
כאָטש דער „קילער״ קילט דעם שווייס,
אינעם קאָפּ הודיעט ווידער. . .

דער אויטאָ יאָגט זיך ווי דער ווינט,
און ס׳יאָגט אַזוי מיין לעבן,
ווי די מיילן, שנעל, געשווינד,
די יאָרן מיינע שוועבן. . .

כ׳פרעג: ווער וועט פריער קומען
צו דעם לעצטן ציל?
דאָס לעבן, אָדער דאָס זשומען
פון מיין אויטאָמאָביל. . .

פונעם עראָפּלאַן

ווייסע וואָלקנס, ווי פּוכיק שניי,
דעם האָריזאָנט פאַרשפּרייטן.
דוכט מיר, ווען איך קוק אויף זיי,
ווינטער אין מיין לאַנד דעם ווייטן.

עס שיינט אין מיטן אַ בלויער גלאַנץ,
ווי אונדזער טייך פאַרפרוירן.
ווי ביי אונדז, פון בערג אַ קראַנץ,
זיך צו די הויכן יוירן.

דוכט מיר, ס׳איז דער „אַמאָל״,
מיט חברה גייען זיך גליטשן,
פונעם באַרג אַראָפּ צום טאָל,
צוריק אַרויף זיך מוטשען. . .

צעברום איך מיר אַ היימיש ליד,
מיט יוגנט פלאַם צעצונדן.
יוגנט מיינע אויפגעבליט,
מיין עלטער גאָר פאַרשוווּנדן. . .

נאָר טו איך נאָר אַ בליק אַוועק
פון פענצטערל, דער „אַמאָל״ שפּיגל.
ווי אַ פויגל כ׳דערפיל די שרעק,
ווי אָפּגעהאַקט די פליגל. . .

דער לֵץ

ווען יונג נאָך, געלאַכט און געשטיפּט,
אַן אוצר געווען פאַר מיר יעדער נייער טאָג.
דער חורבן, ווי מעסער־שניט, אין האַרץ פאַרטיפט
און פאַרביטן מיין לאַכן מיט קלאָג.

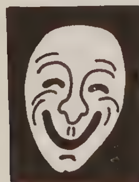
פון שטאַרקן הונגער לאַכט אַ היענע.
אַ פאַווע וויינט, ווען זי קוקט אויף אירע פיס.
אַ מענטש קען לאַכן אפילו אין גיהנום,
און וויינען, ווען ס׳לעבן דאַכט זיך איז זיס. . .

מיך לאַכן קען מאַכן אַ קאָמעדיאַנט,
מיט וויצן איבער מענטשלעכע פעלערס.
יעדעס וואָרט זיינס פאַר מיר אַ בריליאַנט.
כ׳האָב געגלויבט, אַז ס׳איז גוט די פאַרוויילערס. . .

נאָר ווען דער לֵץ האָט מיר געזאָגט:
„כ׳וויין אָפט, ווען ס׳לאַכט מיין געזיכט.
פיל מאָל, ווען אין האַרצן טרויער נאָגט,
לאַך איך, ווייל לאַכן איז מיין פליכט.“

אויב אַזוי, בין איך ווי דער לֵץ, —
מיין פנים לאַכט, מיין האַרץ פול מיט געוויין.
ס׳האַלט דער חורבן מיך, ווי אַ פיש אין דער נעץ,
לאַך איך, מיט טרויער אין מיין יעדן געביין.

ווי ביים לֵץ — געלעכטער איז נישט פאַר זיך,
ביי מיר איז געלאַכט און געטרויערט.
ס׳האָט דער קאָמעדיאַנט אויסגעלערנט מיך
לאַכן, ווען ווייטיק אינעם האַרצן בויערט.

דזשאָן פ. קענעדי

(צום ערשטן יאָרצייט, האַרבסט 1964)

אַ העלדישער גייסט,
פלייסיק און דרייסט.
ווי אַ בוים אין בלי,
אַן אָדלער אין פלי,
געוועזן איז
דזשאָן פ. קענעדי.

זיין ווילן און פאַרשטאַנד
פאַר פרייהייט אין לאַנד.
זיין פּלאַט:
דעמאָקראַט.
„פאַר אַל־קאָליר־הויטיק
גלייכהייט איז נויטיק״.

נישטאָ מער דער העלד
אויפן קאַמפן־פעלד;
באַוויינט אים אַמעריקע די פרייע.
די איינציקע טרייסט:
ס׳וועט לעבן זיין גייסט,
אין אַלע שיכטן און רייען.

דאָס פרייע וואָרט

אין אַמעריקע, דאָס וואָרט איז פריי.
די ווערטער זיינען אַלט און ניי.
פאַראַן ווערטער שלעכטע און עכטע;
פאַראַן דאָ מענטשן, וואָס זיינען גאָר „רעכטע״...

נוצט דאָס פרייע וואָרט פאַר אַ תירוץ
יעדער ברוין־העמדיקער שֶרֶץ.
באַשטייט אויף פרייע רעדע־רעכט,
און מיט רעדעס — מענטשן שֶחט.

נישט נאָר מענטשן פיל שֶחט ער,
נאָר ווי אַ „צדיק״ אַן עכטער,
צילט ער פירן ס׳פרייע לאַנד
צו קאַצעטן — נאַצי־שאַנד!

אויף לעקציעס אין אוניווערסיטעטן,
לויבן זיי די „פיינקייט״ פון קאַצעטן.
און מיט גיפט די „פרייע״ פראַזן,
לערנען זיי מענטשן צו פאַרגאַזן.

דער געזעץ האָט אויף זיי רחמנות,
זיינען פריי פאַר זיי טריבונעס. . .
נו ווער זשע קען זיי דאָס פאַרווערן?
קומען סטודענטן זיי אויסהערן. . .

אַ וואָרנונג צו די הייכן

פון ערדישן פלאַנעט אַ וואָרנונג צו די הייכן,
צו אייך, וואָס לעבן אויף דער „אַנדערער זייט״:
גלויבט אונדז נישט ווען מיר צו אייך גרייכן,
זייט פאָרזיכטיק, זייט גוט צוגעגרייט!

דרייט זיך נישט אַריין אין אונדזער ערדישן טומל;
גלויבט נישט אונדזער פריינדשאַפט, אונדזער חֵן.
האַלט אַן אויג, זייט וואַכזאַם אין הימל,
היט זיך פאַר אונדזער ערדישן געביין.

מיר קענען אייך נישט ברענגען קיין גַן־עֵדֶן;
פון מלחמות בלוטיקע איז אויסגעווייקט די ערד!
ס׳איז קיין מאָל דאָ נאָך נישט געווען קיין פריידן,
שאַרפער ווערט דאָ אַלע מאָל די שווערד.

מיר קענען קיין שלום נישט ברענגען אייך,
האַס און מלחמות באַהערשן אונדזער שטערן.
איין ראַסע צו דער צווייטער איז דאָ נישט גלייך,
און פעלקער־מאָרדן דאָ זיך מערן און מערן.

זייט פאָרזיכטיק! הערט זיך נישט צו אונדז איין,
פאַרמאַכט אייערע אויגן, פאַרמאַכט אייערע אויערן.
לאָזט אונדז נישט צו אייך אַריין,
פאַר אייער טובה, פאַרשליסט אַלע טויערן.

וואַכיק זיין

נאָכן פאַרגאַזן, פאַרברענען אין פלאַמען
זעקס מיליאָן, אין גרוילעכע פיינען,
גרייט זיך סאַדאַם מער צו פאַרסמען
מיט די טויטלעכע גאַזן זיינע!

ס׳טראָגט נאָך אַש דער ווינט אַרום,
שקר פריער און אויך אַצינד.
די וועלט איז ווידער טויב און שטום.
ס׳באָדט די וועלט זיך אין דער זינד.

ווערטלאָז בלוט — נאָר טייער אויל,
ס׳שוואַרצע גאָלד ווערט הויפּנס געלט.
ווערט פאַרקוקט דער מערדער גרויל;
חוצפּהט מערדער אומפאַרשטעלט!

פריי ער שאַרפט דעם מעסער־שאַרף,
פריי ער שפּרייט דעם יידן־האַס.
אין יעדן לאַנד, שטאָט און דאָרף,
אויף יעדן וועג, אויף יעדער גאַס.

אַ היטלער אין אַן אַנדער פעל,
כאָטש נישט ווי היטלער קוקט ער אויס,
איז זיין טראָט דער זעלבער שטעל:
דורך יידיש בלוט צו ווערן גרויס!

יולי 1989

די קומענדיקע שעה

אויב דו זאָלסט וועלן,
קאָנסטו זיך פֿאָרשטעלן,
אָט די דאָזיקע שעה,
וואָס איז נאָך נישט דאָ:

אַ האָריזאָנט אַ פּרעכטיקער,
אַ פרימאָרגן אַ ליכטיקער,
מיט רייכסטע קאָלירן
און שענסטע באַצירן.

דו קאָנסט זיך מאָלן
לאַנגע גרינע טאָלן,
אַלע ביימער אין צוויט,
אַ פרילינג צעבליט.

ווי אין אַ צויבער וויליע
— רו און אידיליע.
די זון שיינט פון אויבן
אויף גאָרטנס מיט טרויבן.

ווייַן איז דער מאָרגן טוי.
דער טייך אַזוי גלאַט און בלוי.
צווישן וואָלקנס אַ רעגנבויגן
מיט זיינע קאָלירן־סטויגן.

דו מעגסט זיך פאַרגינען
דאָס שענסטע צו שפינען
פאַר דער קומענדיקער שעה,
וואָס איז נאָך נישט דאָ. . .

מיין צוואה

אויב דאָס זאָל זיין מיין לעצטער ליד,
איידער איך ווער מיט ערד באַדעקט,
קוים נאָך ס׳לעבט אין מיר אַ גליד,
וויל איך פון דאַנען מיט אַ צוואה אַוועק.

אַ צוואה דער וועלט, וואָס איז אַ מיש־מאַש
אויף יעדן אָרט, פון עק צו עק.
מענטש, ווי פון ווינט דאָס אַש,
ווערט געיאָגט פון ברעג צו ברעג.

זאָג איך: מענטש, טו זיך באַזינען.
זאָל אמת ווערן אויפגעדעקט.
מוזט אַליין זיך צוריק געפינען,
אַליין מוזט ווערן אויפגעוועקט!

און גיי אַרום פון גאַס צו גאַס,
פון טיפן שלאָף וועק און וועק!
און די, וואָס פרעדיקן נאָר האַס,
פאַריאָג ווייט פון זיך אַוועק!

ס׳מוז די וועלט שוין ווערן פריי
פון די, וואָס טראָגן קײַנס פלעק.
ס׳מוז דאָס לעבן אויף דאָס ניי
אַ זינען האָבן און אַ צוועק.

ברענג אַרויס פון זיך דאָס גוטע,
פאַריאָג די שׂנאה, וואָס שטערט דיין וועג.
זאָלסט לעבן קענען פריי און מוטיק,
ווי פייגל אין די זומער טעג.

אין אָדם־מענטש כ׳האָב נאָך גלויבן,
(גלויבן איז דאָך מיין פאַרמעג),
אַז מענטש קען ווערן נאָך דערהויבן,
ווען ער וועט גיין אויפן אמת־וועג!

אינהאַלט

נאַטור־לידער. . .

פאַרשיידענע לידער. . .

חוה און יעקב ביבער